

19 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı İşçilərin mükafatlandırılması

MÜNDƏRICAT

Maddələr

19 №-li MÜHASIBAT UÇOTUNUN BEYNƏLXALQ STANDARTI İŞÇİLƏRİN MÜKAFATLANDIRILMASI

MƏQSƏD

STANDARTIN TƏTBİQİ SAHƏSİ 1–6

ƏSAS ANLAYIŞLAR 7

İŞÇİLƏRİN QISAMÜDDƏTLİ MÜKAFATLANDIRILMASI 8–23

Tanınma və ölçülmə 10–22

İşçilərin qısamüddətli mükafatlandırılmasının bütün növləri 10

Qısamüddətli odənişli məzuniyyətlər 11–16

Mənfəətdə iştirak və mükafat planları 17–22

Məlumatın açıqlanması 23

ƏMƏK FƏALİYYƏTİNİN BAŞA ÇATMASINDAN SONRAKI MÜKAFATLANDIRMALAR:
MÜƏYYƏN EDİLMİŞ HAQQLAR ÜZRƏ PENSİYA PLANI İLƏ MÜƏYYƏN EDİLMİŞ
ÖDƏNİŞLƏR ÜZRƏ PENSİYA PLANI ARASINDAKI FƏRQLƏR 24–42

İşəgötürənlər qrupunun pensiya planları 29–33

Risqləri ümumi nəzarət altında olan müxtəlif müəssisələr arasında bölüşdürən
müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı 34–34B

İşçilərin mükafatlandırılması üzrə dövlət planı 36–38

Pensiya ödənişlərinin sığortalanması 39–42

ƏMƏK FƏALİYYƏTİNİN BAŞA ÇATMASINDAN SONRAKI MÜKAFATLANDIRMALAR:
MÜƏYYƏN EDİLMİŞ HAQQLAR ÜZRƏ PENSİYA PLANI 43–47

Tanınma və ölçülmə 44–45

Məlumatın açıqlanması 46–47

ƏMƏK FƏALİYYƏTİNİN BAŞA ÇATMASINDAN SONRAKI MÜKAFATLANDIRMALAR:
MÜƏYYƏN EDİLMİŞ ÖDƏNİŞLƏR ÜZRƏ PENSİYA PLANI 48–119

Tanınma və ölçülmə 49–62

Konstruktiv öhdəlik üzrə uçot 52–53

Balans hesabatı 54–60

Mənfəət və zərər haqqında hesabat 61–62

Tanınma və ölçülmə: müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin
diskontlaşdırılmış dəyəri və cari xidmət dəyəri 63–101

Aktuar qiymətləndirmə metodu 64–66

Mükafatların xidmət dövrləri üzrə bölüşdürülməsi 67–71

Aktuar fərziyyələr 72–77

Aktuar fərziyyələr: diskont dərəcəsi 78–82

Aktuar fərziyyələr: əmək haqqları, mükafatlandırmalar və tibbi təminat xərcləri 83–91

Aktuar mənfəət və zərər 92–95

Keçmiş xidmətlərin dəyəri 96–101

Tanınma və ölçülmə: planın aktivləri 102–107

Plan aktivlərinin ədalətli dəyəri	102–104
Kompensasiya	104A–104D
Plan aktivləri üzrə mənfəət	105–107
Müəssisələrin birləşməsi	108
Sekvestrlər və plan üzrə son hesablaşmalar	109–115
Təqdimat	116–119
Qarşılıqlı əvəzləşdirmə	116–117
Qısamüddətli/uzunmüddətli fərqləndirməsi	118
Əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırmalar üzrə xərclərin maliyyə komponentləri	119
Məlumatın açıqlanması	120–125
DİGƏR UZUNMÜDDƏTLİ İŞÇİ MÜKAFATLANDIRMALARI	126–131
Tanınma və ölçülmə	128–130
Məlumatın açıqlanması	131
İŞDƏN ÇIXMA MÜAVİNƏTİ	132–143
Tanınma	133–138
Ölçülmə	139–140
Məlumatın açıqlanması	141–143
KEÇİD DÖVRÜNÜN ŞƏRTLƏRİ	153–156
QÜVVƏYƏ MİNMƏ TARİXİ	157–160

19 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı

İşçilərin mükafatlandırılması

Məqsəd

Bu Standartın məqsədi işçilərin mükafatlandırılması üzrə uçot qaydalarını və məlumatların açıqlanmasını müəyyən etməkdir. Bu Standart müəssisədən aşağıdakıların tanınmasını tələb edir:

- (a) öhdəlik – işçi gələcəkdə ödəniləcək mükafatlandırma əvəzinə xidmət göstərdiyi zaman; və
- (b) xərc – müəssisə, işçinin mükafatlandırma əvəzinə gördüyü xidmətin nəticəsi olan iqtisadi səmərələri istifadə etdiyi zaman.

Standartın tətbiqi sahəsi

- 1 **Bu Standart, “Pay ətləri əsasında ödəmə” 2 №-li MHBS-m tətbiq olunduğu mükafatlandırmalar istisna olmaqla, işgötürən tərəfindən bütün işçi mükafatlandırmalarının uçotu zamanı tətbiq olunmalıdır.**
- 2 Bu Standartın pensiya təminatı üzrə hesablara aidiyyəti yoxdur (bax. [MUBS 26 “Pensiya təminatı üzrə uçot və hesabat”](#)).
- 3 Bu Standartın tətbiq olunduğu mükafatlara aşağıdakılar daxildir:
 - (a) rəsmi planlara və ya müəssisə ilə işçilər, işçi qrupları və ya onların nümayəndələri arasında bağlanan digər rəsmi razılaşmalara əsasən təmin olunan;
 - (b) müəssisənin əsasında milli, dövlət, sahə və ya işgötürənlər qrupunun digər pensiya planlarına qoyuluşlar həyata keçirdiyi qanunvericilik tələblərinə əsasən və ya sahədaxili razılaşmalar ilə əlaqədar təmin olunan; və ya
 - (c) konstruktiv öhdəliyin yaranmasına səbəb olan qeyri-rəsmi təcrübə ilə əlaqədar təmin olunan. Qeyri-rəsmi təcrübə konstruktiv öhdəliyin yaranmasına o zaman səbəb olur ki, müəssisənin işçilərə mükafatları ödəməkdən başqa real alternativ olmasın. Konstruktiv öhdəliyə misal olaraq, müəssisənin qeyri-rəsmi təcrübəsində dəyişikliyin, onun işçilər ilə münasibətlərinə yolverilməz zərər vurduğu hal göstərilə bilər.
- 4 İşçilərin mükafatlandırılmasına daxildir:
 - (a) işçilərin qısamüddətli mükafatlandırılması, misal üçün işçilərə və fəhlələrə əmək haqqları və sosial təminat fonduna ayırmalar, illik ödənişli məzuniyyətlər və xəstəlik ilə bağlı ödənişli məzuniyyət, mənfəətdə iştirak və mükafatlar (dövrün sonundan on iki ay ərzində ödənilərsə), o cümlədən hal-hazırda müəssisədə işləyən işçilər üçün qeyri-pul ifadəsində mükafatlandırmalar (tibbi xidmət, mənzil, avtonəqliyyat və pulsuz və ya dotasiya olunan mal ya da xidmətlər ilə təmin olunma);
 - (b) əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırmalar, misal üçün təqaüdlər, digər pensiya təminatları, əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonra həyat sığortası və tibbi xidmət;
 - (c) digər uzunmüddətli işçi mükafatlandırmaları, uzunmüddətli iş stajına malik işçilər üçün ödənişli məzuniyyət və ya ödənişli yaradıcılıq məzuniyyəti, yubiley və ya digər uzunmüddətli mükafatlandırmalar, əmək qabiliyyətinin itirilməsinə görə uzunmüddətli müavinətlər və, əgər dövrün sonundan on iki ay ərzində tam ödənilməli deyilsə, mənfəətdə iştirak, mükafatlar və təxirə salınmış kompensasiyalar; və
 - (ç) işdən çıxma müavinəti.

Yuxarıda (a)-(ç) maddələrində göstərilən kateqoriyalar müxtəlif səciyyəvi xüsusiyyətlərə malik olduğu üçün, bu Standart hər bir kateqoriya üzrə ayrı tələblər müəyyən edir.
- 5 İşçilərin mükafatlandırılması istər işçilərin özlərinə, istərsə də onların öhdəsində olan şəxslərə verilən mükafatlandırmaları daxil edir və, ya birbaşa olaraq işçilərin özlərinə, həyat yoldaşlarına, uşaqlarına və ya digər öhdəçilikdə olan şəxslərə, ya da sığorta təşkilatları kimi digər şəxslərə ödənişlər (mal və ya xidmətlərin təqdim olunması) vasitəsilə həyata keçirilə bilər.
- 6 İşçi müəssisəyə tam və natamam iş günü əsasında, daimi, birdəfəlik və ya müvəqqəti əsasda xidmət göstərə bilər. Bu Standartın məqsədləri baxımından, işçilərə direktorlar və digər rəhbər işçilər daxildir.

Əsas anlayışlar

7 Bu Standartda istifadə edilmiş əsas anlayışlar aşağıdakı mənalara ifadə edir:

İşçilərin mükafatlandırılması işçilər tərəfindən göstərilən xidmətlər əvəzində müəssisə tərəfindən təqdim olunan kompensasiyaların bütün formalarıdır.

İşçilərin qısamüddətli mükafatlandırılması işçilərin müvafiq xidmətləri göstərdiyi dövrdən sonra on iki ay ərzində tam olaraq ödənilməli olan mükafatlardır (işdən çıxma müavinətləri istisna olmaqla).

Əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırma əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonra ödənilməli olan mükafatlardır (işdən çıxma müavinətləri istisna olmaqla).

Əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırma planları əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonra müəssisənin, əsasında bir və ya daha çox işçini mükafatlandırıdığı rəsmi və ya qeyri-rəsmi razılaşmalarıdır.

Müəyyən edilmiş haqqlar üzrə pensiya planı müəssisənin ayrıca quruma (fonda) sabit qoyuluşlar ödədiyi və fondun cari və əvvəlki dövrlərdə işçilər tərəfindən göstərilmiş xidmətlər ilə əlaqədar bütün mükafatları ödəmək üçün kifayət qədər vəsaitlərə malik olmadığı təqdirdə, əlavə qoyuluşların ödənilməsi üzrə heç bir hüquqi və ya konstruktiv öhdəliyə sahib olmayacağı əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırma planlarıdır.

Müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı müəyyən edilmiş haqqlar üzrə pensiya planı olmayan pensiya təminatıdır.

İşəgötürənlər qrupunun pensiya planları aşağıdakı şərtlərə cavab verən müəyyən edilmiş haqqlar və ya müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planlarıdır (dövlət pensiya təminatı olmayan):

- (a) ümumi nəzarətdə olmayan müxtəlif müəssisələr tərəfindən qoyulmuş aktivlərin birləşdirilməsi; və
- (b) qoyuluşların və pensiya səviyyəsinin işçilərin hansı müəssisədə çalışdıqlarından asılı olmayaraq müəyyən olunması şərtiylə, həmin aktivlərin bir neçə müəssisənin işçilərinin pensiya təminatı üçün istifadə olunması.

Digər uzunmüddətli işçi mükafatlandırma planları işçilərin müvafiq xidmətləri göstərdiyi dövrdən sonra on iki ay ərzində tam olaraq ödənilməli olmayan mükafatlardır (əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırma planları və işdən çıxma müavinətləri istisna olmaqla).

İşdən çıxma müavinətləri aşağıdakı qərarlar nəticəsində ödənilməli olan işçi mükafatlandırma planlarıdır:

- (a) işçinin pensiya yaşına çatmasına qədər müəssisənin onu işdən çıxarmaq qərarı; və ya
- (b) ixtisar zamanı işçinin belə mükafatlandırma əvəzində öz təşəbbüsü ilə işdən çıxma qərarı.

Zəmanətli işçi mükafatlandırma planları pensiya almaq hüququnun işçilərin əmək münasibətlərinin davam etdirilməsi ilə şərtləndirilməyən pensiyalardır.

Müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planlarına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri cari və əvvəlki dövrlərdə işçilər tərəfindən göstərilmiş xidmətlər ilə əlaqədar yaranan öhdəliklərin yerinə yetirilməsi üçün gözlənilən gələcək ödənişlərin diskontlaşdırılmış dəyəridir (planın aktivləri çıxılmadan).

Cari xidmət dəyəri cari dövrdə işçilər tərəfindən göstərilmiş xidmətlər ilə əlaqədar müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliyin diskontlaşdırılmış dəyərinə artır.

Faiz xərcləri dövr ərzində müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliyin diskontlaşdırılmış dəyərinə pensiya ödənişlərinin bir dövr yaxınlaşması ilə əlaqədar artır.

Planın aktivlərinə daxildir:

- (a) işçilərin uzunmüddətli mükafatlandırılması fondunun aktivləri; və
- (b) müəyyən tələblərə cavab verən sığorta polisləri.

İşçilərin uzunmüddətli mükafatlandırılması fondunun aktivləri aşağıdakı şərtlərə cavab verən aktivlərdir (hesabat verən müəssisə tərəfindən buraxılmış transfer olunmayan maliyyə alətləri istisna olmaqla):

- (a) hüquqi baxımdan hesabat verən müəssisədən ayrılmış və yalnız işçilərə mükafatların ödənilməsi və ya onların maliyyələşdirilməsi üçün fəaliyyət göstərən quruma (fonda) məxsus; və
- (b) yalnız işçilərə mükafatların ödənilməsi və ya onların maliyyələşdirilməsi üçün istifadə oluna bilən, hesabat verən müəssisənin kreditor borclarının ödənilməsi üçün istifadə oluna bilməyən (hətta müflis olduqda) və, aşağıdakı hallar istisna olmaqla, hesabat verən müəssisəyə qaytarıla bilməyən:

- (i) fondun qalıq aktivləri işçilərin mükafatlandırılması üzrə planın və ya hesabat verən müəssisənin bütün öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi üçün kifayət etdikdə; və ya
- (ii) aktivlər, artıq ödənilmiş işçi mükafatlarının kompensasiya olunması üçün hesabat verən müəssisəyə qaytarıldıqda.

Müəyyən tələblərə cavab verən sığorta polisləri, sığorta polisi üzrə gəlirlər aşağıdakı şərtlərə cavab verərsə, hesabat verən müəssisə ilə əlaqəli olmayan sığortaçı tərəfindən buraxılan sığorta polisləridir¹ (“Əlaqəli tərəflər haqqında məlumatın açıqlanması” adlı 24 №-li MUBS-da göstəriləyi kimi):

¹ Müəyyən tələblərə cavab verən sığorta polisinin “Sığorta müqavilələri” 4 №-li MHBS-a uyğun olaraq sığorta müqaviləsi olması vacib deyil.

- (a) müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına əsasən yalnız işçilərə mükafatların ödənilməsi və ya onların maliyyələşdirilməsi üçün istifadə oluna bilsə; və
- (b) hesabat verən müəssisənin kreditör borclarının ödənilməsi üçün istifadə oluna bilməzsə (hətta müflis olduqda) və, aşağıdakı hallar istisna olmaqla, hesabat verən müəssisəyə qaytarıla bilməzsə:
 - (i) gəlirlər, polisin işçilərin mükafatlandırılması üzrə bütün öhdəlikləri yerinə yetirməsi üçün tələb olunmayan əlavə aktivləri əks etdirdikdə; və ya
 - (ii) gəlirlər, artıq ödənilmiş işçi mükafatlarının kompensasiya olunması üçün hesabat verən müəssisəyə qaytarıldıqda.

Ədalətli dəyər bir-birindən asılı olmayan, yaxşı məlumatlandırılmış və bu cür əməliyyatı həyata keçirməkdə maraqlı olan tərəflər arasında əməliyyatların icrası zamanı aktivin əvəz edilməsi və ya öhdəliklərin yerinə yetirilməsi mümkün olan məbləğdir.

Planın aktivləri üzrə gəlir, aktivlərin idarə olunması xərcləri və plan üzrə ödənilməli vergilər çıxılmaqla, realizasiya olunan və ya olunmayan mənfəət və ya zərərlər ilə birlikdə planın aktivlərindən əldə olunan faizlər, dividendlər və digər gəlirlərdir.

Aktuar mənfəət və zərərlərə daxildir:

- (a) təcrübəyə əsaslanan düzəlişlər (əvvəlki aktuar fərziyyələr ilə faktiki baş vermiş hadisələr arasında fərqlərin nəticəsi); və
- (b) aktuar fərziyyələrdə dəyişikliklərin nəticəsi.

Keçmiş xidmətlərin dəyəri cari dövrdə əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı və ya digər uzunmüddətli işçi mükafatlandırılmalarında dəyişikliklərdən və ya yeni mükafatların tətbiq olunması nəticəsində yaranan, əvvəlki dövrlərdə işçilər tərəfindən göstərilmiş xidmətlər ilə əlaqədar müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliyin diskontlaşdırılmış dəyərində artımdır. Keçmiş xidmətlərin dəyəri müsbət (yeni mükafatlar tətbiq olunduqda və ya mövcud mükafatlar artırıldıqda) və ya mənfəət (mövcud mükafatlar azaldıldıqda) ola bilər.

İşçilərin qısamüddətli mükafatlandırılması

- 8 İşçilərin qısamüddətli mükafatlandırılmasına aşağıdakı maddələr daxildir:
 - (a) işçilərə və fəhlələrə əmək haqqları və sosial təminat fonduna ayırmalar;
 - (b) məzuniyyətin işçilərin müvafiq xidmətləri göstərdiyi dövrdən sonra on iki ay ərzində götürüləcəyi gözlənildikdə, qısamüddətli ödənişli məzuniyyətlər (illik ödənişli məzuniyyətlər və xəstəlik ilə bağlı ödənişli məzuniyyət);
 - (c) işçilərin müvafiq xidmətləri göstərdiyi dövrün sonundan on iki ay ərzində tam ödənilməli olan mənfəətdə iştirak və mükafatlar; və
 - (ç) hal-hazırda müəssisədə işləyən işçilər üçün qeyri-pul ifadəsində mükafatlandırılmalar (tibbi xidmət, mənzil, avtonəqliyyat və pulsuz və ya dotasiya olunan mal ya da xidmətlər ilə təmin olunma).
- 9 İşçilərin qısamüddətli mükafatlandırılmasının uçotunu aparmaq adətən asandır, belə ki, öhdəliklərin və ya xərclərin qiymətləndirilməsi üçün aktuar fərziyyələr tələb olunmur və aktuar mənfəət və ya zərərlərin yaranması mümkün deyil. Bundan əlavə, işçilərin qısamüddətli mükafatlandırılması üzrə öhdəliklər diskont edilməyən əsasda qiymətləndirilir.

Tanınma və ölçülmə

İşçilərin qısamüddətli mükafatlandırılmasının bütün növləri

- 10 İşçi hesabat dövrü ərzində müəssisəyə xidmət göstərdikdə, müəssisə həmin xidmətlər əvəzində ödənilməli olan qısamüddətli işçi mükafatlarının diskont edilməyən məbləğini aşağıdakı kimi tanımalıdır:
- (a) artıq ödənilmiş hər hansı məbləğ çıxılmaqla, öhdəlik (hesablanmış xərc) kimi. Artıq ödənilmiş məbləğ ödənişlərin diskont edilməyən məbləğindən artıq olarsa, müəssisə həmin artıq məbləği, avans ödənişinin, məsələn gələcək ödənişlərdə azalma və ya pul vəsaitlərinin qaytarılmasına səbəb olacağı dərəcədə, aktiv (qabaqcadan ödənilmiş xərc) kimi; və
- (b) digər Standart ödənişlərin aktivin dəyərində daxil edilməsini tələb etməzsə və ya buna yol verməzsə (misal üçün, bax. *“Ehtiyatlar”* adlı 2 №-li və *“Torpaq, tikili və avadanlıqlar”* adlı 16 №-li MUBS), xərc kimi.

11, 14 və 17-ci maddələrdə müəssisənin bu tələbi ödənişli məzuniyyətlər, mənfəətdə iştirak və mükafatlar şəklində işçilərin qısamüddətli mükafatlandırılmasına necə tətbiq etməli olduğu izah olunur.

Qısamüddətli ödənişli məzuniyyətlər

- 11 Müəssisə, ödənişli məzuniyyətlər şəklində qısamüddətli işçi mükafatlarının ödənilməsi üzrə gözlənilən xərcləri 10-cu maddəyə uyğun olaraq aşağıdakı kimi tanımalıdır:
- (a) yığılan ödənişli məzuniyyətlər üzrə – işçilər, gələcək ödənişli məzuniyyətlərin alınması üçün onların hüquqlarını artıran xidmətləri göstərdiyi anda; və
- (b) yığılmayan ödənişli məzuniyyətlər üzrə – məzuniyyət vaxtı gəldikdə.
- 12 Müəssisə, illik məzuniyyət, xəstəlik və ya iş qabiliyyətinin qısamüddətli itirilməsi, uşağa baxma, məhkəmədə iclasçı olaraq iştirak və hərbi xidmət kimi müxtəlif səbəblərə görə işçilərin işə çıxmasını kompensasiya edə bilər. Ödənişli məzuniyyətlər iki kateqoriyaya bölünür:
- (a) yığılan; və
- (b) yığılmayan.
- 13 Yığılan ödənişli məzuniyyətlər gələcəyə keçirilən və cari dövrdə tam istifadə olunmadığı təqdirdə gələcək dövrlərdə istifadə oluna bilən ödənişli məzuniyyətlərdir. Yığılan ödənişli məzuniyyətlər kompensasiya olunan (başqa sözlə, işçilərin istifadə olunmamış məzuniyyətə görə ödəniş almaq hüququ olan) və ya kompensasiya olunmayan (işçilərin istifadə olunmamış məzuniyyətə görə ödəniş almaq hüququ olmayan) ola bilər. Öhdəlik, işçilər gələcək ödənişli məzuniyyətlərin alınması üçün onların hüquqlarını artıran xidmətləri göstərdikcə yaranır. Öhdəlik, hətta ödənişli məzuniyyət kompensasiya olunmayan olduqda mövcud olur və tanınır, baxmayaraq ki, öhdəliyin ölçülməsinə işçilərin yığılan kompensasiya olunmayan ödənişli məzuniyyət istifadə olunana qədər işdən çıxmasının mümkün olması təsir göstərir.
- 14 Müəssisə, yığılan ödənişli məzuniyyətlərin ödənilməsi üzrə gözlənilən xərcləri, balans hesabatı tarixində yığılan istifadə olunmamış məzuniyyətlər üzrə işçiyə ödəməyi nəzərdə tutduğu əlavə məbləğlər kimi qiymətləndirməlidir.
- 15 Əvvəlki maddədə müəyyən olunan metod əsasında öhdəlik, yalnız ödənişlərin yığılması nəticəsində yaranan əlavə ödənişlərin məbləği ilə qiymətləndirilir. Bir çox hallarda, müəssisənin istifadə olunmamış ödənişli məzuniyyətlər üzrə əhəmiyyətli öhdəliyinin olmadığını müəyyən etmək üçün, təfəssilatlı hesablamaların aparılması tələb olunmur. Misal üçün, xəstəlik məzuniyyəti üzrə öhdəliklər, yalnız istifadə olunmamış xəstəlik məzuniyyətinin ödənişli məzuniyyət kimi götürülə biləcəyinin ehtimal olunması üçün rəsmi və qeyri-rəsmi əsasların olduğu təqdirdə əhəmiyyətli ola bilər.

14 və 15-ci maddələri şərh edən misal

Müəssisədə 100 işçi çalışmaqdadır. Hər işçi ildə bir dəfə beş günlük xəstəlik məzuniyyəti götürmək hüququna malikdir. İstifadə olunmayan xəstəlik məzuniyyəti bir təqvim ili qabağa çəkilə bilər. Xəstəlik məzuniyyəti ilk növbədə cari ildə nəzərdə tutulmuş günlərdən, daha sonra isə əvvəlki ildən keçirilən istifadə olunmamış günlərdən çıxılır (“LIFO” metodu). 30 dekabr 20X1 tarixində, orta hesabla hər işçiyə iki gün istifadə olunmamış məzuniyyət düşürdü. Gələcəkdə saxlanacağı ehtimal olunan keçmiş təcrübə əsasında gözlənilir ki, 20X2-ci ildə 92 işçi beş gündən artıq ödənişli xəstəlik məzuniyyəti götürməyəcək və qalan səkkiz nəfər isə orta hesabla altı gün yarım günlük məzuniyyət götürəcək.

Ehtimal olunur ki, müəssisə 31 dekabr 20X1 tarixinə yığılan istifadə olunmamış məzuniyyətlər üzrə əlavə 12

14 və 15-ci maddələri şərh edən misal

məzuniyyət gününü ödəyəcək (səkkiz nəfərin hər birinə bir yarım gün). Beləliklə, müəssisə 12 günlük məzuniyyət ödənişlərinə bərabər öhdəliyi tanıyır.

- 16 Yığılmayan ödənişli məzuniyyətlər gələcək dövrlərə keçirilmir: bu məzuniyyətlər cari dövrdə istifadə olunmadığı və ya tam istifadə olunmadığı təqdirdə itirilir və işçilərə istifadə olunmayan məzuniyyətlərə görə ödəniş almaq hüququ vermir. Bu adətən, xəstəliklə bağlı məzuniyyətlərə (istifadə olunmamış keçmiş məzuniyyətlərin gələcək məzuniyyətləri artırmadığı dərəcədə), uşağa baxma, məhkəmədə iclasçı olaraq iştirak və hərbi xidmət kimi müxtəlif səbəblərə görə ödənişli məzuniyyətlərə aiddir. Müəssisə, öhdəlik və ya xərci məzuniyyət vaxtının çatmasına qədər tanımır, belə ki, işçi tərəfindən xidmətlərin göstərilməsi ödənişin məbləğini artırır.

Mənfəətdə iştirak və mükafat planları

- 17 **Müəssisə, mənfəətdə iştirak və mükafat ödənişləri üzrə gözlənilən xərcləri 10-cu maddəyə uyğun olaraq, yalnız və yalnız aşağıdakı hallarda tanımalıdır:**
- (a) **müəssisə, keçmiş hadisələr ilə əlaqədar olaraq belə ödənişləri həyata keçirmək üçün hüquqi və ya konstruktiv öhdəliyə sahibdir; və**
 - (b) **öhdəliyin məbləği etibarlı qiymətləndirilə bilər.**
- Hazırkı öhdəlik, yalnız və yalnız müəssisənin ödənişi həyata keçirməkdən başqa heç bir real alternativini olmadığı təqdirdə mövcud olur.**
- 18 Bəzi mənfəətdə iştirak planlarına əsasən, işçilər yalnız müəssisədə müəyyən vaxt dövrü ərzində çalışdıqda, mənfəətdə iştirak payına sahib olur. Bu planlar konstruktiv öhdəliyin yaranmasına səbəb olur, belə ki, işçilər, onların müəyyən olunmuş dövrün sonuna kimi qaldığı təqdirdə ödənilməli olan məbləği artıran xidmətləri göstərməkdədir. Belə konstruktiv öhdəliyin ölçülməsi bəzi işçilərin mənfəətdə iştirak payı almadan müəssisədən çıxmasının mümkün olduğunu əks etdirir.

18-ci maddəni şərh edən misal

Mənfəətdə iştirak planlarına əsasən, müəssisənin il üzrə xalis mənfəətinin müəyyən hissəsini il ərzində xidmət göstərən işçilərə ödəməsi tələb olunur. Əgər il ərzində heç bir işçi işdən çıxmamışsa, həmin ildə mənfəətdə iştirak planı üzrə cəmi ödənişlər xalis mənfəətin 3%-ni təşkil edəcək. Müəssisə hesablayır ki, kadr axını ödənişləri xalis mənfəətin 2,5%-nə qədər azaldacaq.

Müəssisə xalis mənfəətin 2,5%-nə bərabər öhdəlik və xərcləri tanıyır.

- 19 Müəssisənin mükafatların ödənilməsi üzrə hüquqi öhdəliyi olmaya bilər. Buna baxmayaraq, bəzi hallarda, müəssisədə mükafatların ödənilməsi praktikası mövcud ola bilər. Belə hallarda, müəssisə konstruktiv öhdəliyə malikdir, belə ki, onun mükafatların ödənişini həyata keçirməkdən başqa heç bir real alternativini yoxdur. Konstruktiv öhdəliyin ölçülməsi bəzi işçilərin mükafat almadan müəssisədən çıxmasının mümkün olduğunu əks etdirir.
- 20 Müəssisə, mənfəətdə iştirak və mükafat planları üzrə hüquqi və ya konstruktiv öhdəlikləri yalnız və yalnız aşağıdakı hallarda etibarlı qiymətləndirə bilər:
- (a) planın rəsmi şərtlərinə mükafat məbləğinin müəyyən olunması üçün düstur daxildir;
 - (b) müəssisə ödəniləcək məbləğləri maliyyə hesabatlarının dərc olunmaq üçün təsdiq olunmasından əvvəl müəyyən edir; və ya
 - (c) keçmiş təcrübə konstruktiv öhdəliyin məbləğini birmənalı olaraq müəyyən etməyə imkan verir.
- 21 Mənfəətdə iştirak və mükafat planlarına əsasən öhdəlik mülkiyyətçilər ilə əməliyyatlardan deyil, işçilər tərəfindən göstərilən xidmətlər ilə əlaqədar yaranır. Beləliklə, müəssisə mənfəətdə iştirak və mükafat planları üzrə xərcləri xalis mənfəətin bölüşdürülməsi kimi deyil, xəc kimi tanıyır.
- 22 Əgər mənfəətdə iştirak və mükafat planları üzrə ödəniləcək məbləğlər işçilərin müvafiq xidmətləri göstərdiyi dövrdən sonra on iki ay ərzində tam olaraq ödənilməzsə, onlar digər uzunmüddətli işçi mükafatlandırmaalarına aiddir (bax. maddələr 126–131).

Məlumatın açıqlanması

- 23 Baxmayaraq ki, bu Standart işçilərin qısamüddətli mükafatlandırılması haqqında xüsusi açıqlamalar tələb etmir, digər Standartlar bunu tələb edə bilər. Məsələn, *“Əlaqəli tərəflər haqqında məlumatın açıqlanması”* adlı 24 №-li MUBS rəhbərliyin əsas üzvlərinə mükafatların açıqlanmasını tələb edir. *“Maliyyə hesabatlarının təqdim edilməsi”* adlı 1 №-li MUBS isə işçilərin mükafatlandırılması xərclərinin açıqlanmasını tələb edir.

Əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırmalar: müəyyən edilmiş haqqlar üzrə pensiya planı ilə müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı arasındakı fərqlər

- 24 Əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırmalara, misal üçün aşağıdakı mükafatlandırmalar daxildir:
- (a) təqaüdə çıxma ilə əlaqədar ödənişlər, pensiya kimi; və
 - (b) əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı digər mükafatlandırmalar, əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonra həyat sığortası və tibbi xidmətlər kimi.
- Müəssisənin əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırmaları həyata keçirdiyi razılaşmalar, əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırma planlarıdır. Müəssisə, bu planların qoyuluşların yığılması və pensiya ödənişlərinin həyata keçirilməsi üçün ayrı qurum nəzərdə tutub-tutmamasından asılı olmayaraq, belə razılaşmaların hamısına bu Standartı tətbiq edir.
- 25 Əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırma planları, onların əsas şərtlərində nəzərdə tutulan iqtisadi mahiyyətlərindən asılı olaraq, müəyyən edilmiş haqqlar üzrə pensiya planı və müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planları kimi təsniflənir. Müəyyən edilmiş haqqlar üzrə pensiya planına əsasən:
- (a) müəssisənin hüquqi və ya konstruktiv öhdəliyi, onun fonda qoymağa razı olduğu məbləğ ilə məhdudlaşır. Beləliklə, əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonra işçinin aldığı ödəniş məbləği, qoyuluşlardan yaranan investisiya gəliri ilə birlikdə, müəssisə tərəfindən (və mümkündür ki, işçi tərəfindən) pensiya planına və ya sığorta müəssisəsinə ödənilən məbləğ əsasında müəyyən edilir; və
 - (b) nəticədə, aktuar riski (mükafatların gözləniləndən az olacağı üzrə) və investisiya riski (investisiya qoyulan aktivlərin gözlənilən mükafatların təmin olunması üçün kifayət etməyəcəyi üzrə) işçinin üzərinə düşəcək.
- 26 Hüquqi və ya konstruktiv öhdəlik aşağıdakılar ilə əlaqədar yaranarsa, müəssisənin fonda qoymağa razı olduğu məbləğ ilə məhdudlaşmır:
- (a) yalnız qoyuluşlar ilə bağlı olmayan pensiya planı üzrə mükafat məbləğinin müəyyən olunması üçün düstur;
 - (b) qoyuluşlar üzrə müəyyən gəlir məbləğlərinin, birbaşa və ya plan vaitəsilə dolay olaraq, təmin olunması; və ya
 - (c) konstruktiv öhdəliyə səbəb olan qeyri-rəsmi praktika. Məsələn, konstruktiv öhdəlik, müəssisədə, hətta hüquqi öhdəlik mövcud olmadıqda, inflyasiya təsirinin aradan qaldırılması məqsədilə keçmiş işçilərə pensiya ödənişlərinin artırılması ənənəsi mövcud olduqda yarana bilər.
- 27 Müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına əsasən:
- (a) müəssisənin öhdəliyi işləməyə davam edən və keçmiş işçilərə razılaşdırılmış mükafat məbləğlərinin təmin olunmasıdır; və
 - (b) aktuar riski (mükafatlar üzrə xərclərin gözləniləndən çox olacağı üzrə) və investisiya riski, mahiyyət etibarilə, işçinin üzərinə düşür. Əgər aktuar və ya investisiya təcrübəsi gözləniləndən pisdirsə, müəssisənin öhdəlikləri arta bilər.
- 28 Aşağıda 29–42-ci maddələrdə, işəgötürənlər qrupunun pensiya planları, dövlət pensiya təminatı və pensiya ödənişlərinin sığortalanması kontekstində müəyyən edilmiş haqqlar üzrə pensiya planı ilə müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı arasındakı fərq izah olunur.

İşəgötürənlər qrupunun pensiya planları

- 29 Müəssisə, işəgötürənlər qrupunun pensiya planlarını planın şərtlərinə uyğun olaraq ödənişlərin təyin edildiyi və ya müəyyən edilmiş haqqlar üzrə pensiya planı kimi təsniflədirməlidir (rəsmi şərtlərdən

kənara çıxan hər hansı konstruktiv öhdəlik daxil olmaqla). İşəgötürənlər qrupunun pensiya planı müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı olduğu təqdirdə, müəssisə:

- (a) müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliyin proporsional payını, planın aktivlərini və plan ilə bağlı xərcləri hər hansı digər müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı kimi uçota almalı; və
- (b) 120A maddəsində tələb olunan məlumatı açıqlamalıdır.

30 Mövcud məlumatlar müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı olan işəgötürənlər qrupunun pensiya təminatının müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı kimi uçota alınması üçün kifayət etmədikdə, müəssisə:

- (a) həmin planı, 44–46-cı maddələrə uyğun olaraq, müəyyən edilmiş haqqlar üzrə pensiya planı kimi uçota almalı;
- (b) aşağıdakı məlumatları açıqlamalı:
 - (i) planın müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı olduğu faktını; və
 - (ii) mövcud məlumatın planın müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı kimi uçota alınması üçün kifayət etməməsinin səbəbini; və
- (c) pensiya təminatında artıqlıq və ya defisitə gələcək qoyuluşların məbləğinə təsir edə biləcəyi dərəcədə aşağıdakı əlavə məlumatları açıqlamalıdır:
 - (i) həmin artıqlıq və ya defisit haqqında mövcud olan hər hansı məlumatı;
 - (ii) artıqlıq və ya defisitə müəyyən olunması üçün istifadə olunan əsası; və
 - (iii) mövcud olarsa, müəssisə üçün nəticələri.

31 Aşağıda müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı olan işəgötürənlər qrupunun pensiya planına misal verilmişdir:

- (a) plan, pensiyaların əmək haqqının alınması zamanı ödənilməsi metodu ilə maliyyələşdirilir: bu zaman qoyuluşlar eyni dövrdə ödənilməli olan pensiyaların ödənilməsi üçün kifayət edəcək səviyyədə müəyyən olunur; və cari dövrdə qazanılan gələcək pensiya ödənişləri gələcək qoyuluşlar hesabına ödəniləcək; və
- (b) işçilərin pensiyaları onların xidmət müddətinə əsasən müəyyən edilir və planda iştirak edən müəssisələrin müəssisənin plandan çıxma tarixinə qədər işçilərin qazandığı pensiyaların təmin edilməsi üçün qoyuluşları ödəmədən plandan çıxmaq imkanı yoxdur. Belə plan müəssisəyə aktuar riski yaradır: əgər balans hesabı tarixində qazanılmış pensiyaların məcmu dəyəri gözləniləndən artıq olarsa, müəssisə ya qoyuluşları artırmalı, ya da işçiləri pensiyaların aşağı salınmasından razı salmalıdır. Beləliklə, bu plan müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planıdır.

32 Müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı olan işəgötürənlər qrupunun pensiya təminatı haqqında kifayət qədər məlumat mövcud olduqda, müəssisə müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliyin proporsional payını, planın aktivlərini və plan ilə bağlı əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı pensiya ödənişləri üzrə xərcləri hər hansı digər müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı kimi uçota almalıdır. Lakin, bəzi hallarda müəssisə, planın maliyyə vəziyyətində və maliyyə nəticələrində öz payını uçot məqsədləri üçün kifayət qədər etibarlılıqla müəyyən edə bilmir. Bu, aşağıdakı hallarda baş verə bilər:

- (a) müəssisənin plan haqqında bu Standartın tələblərinə cavab verən məlumatlara çıxışı yoxdur; və ya
- (b) plan iştirakçı müəssisələri digər müəssisələrin hal-hazırda işləyən və keçmiş işçiləri ilə əlaqədar aktuar riskinə məruz qoyur və nəticədə öhdəliyin, plan aktivlərinin və xərclərin planda iştirak edən müəssisələr arasında bölüşdürülməsi üçün ardıcıl və etibarlı əsas olmur.

Belə hallarda, müəssisə həmin planı müəyyən edilmiş haqqlar üzrə pensiya planı kimi uçota almalı və 30-cu maddədə tələb olunan əlavə məlumatları açıqlamalıdır.

32A İşəgötürənlər qrupunun pensiya planı ilə onun iştirakçıları arasında, planda yaranan artıqlığın iştirakçıları arasında necə bölüşdürülməcəyinin (və ya defisitə necə maliyyələşdiriləcəyinin) müəyyən olunması haqqında razılaşma ola bilər. Belə işəgötürənlər qrupunun pensiya planının iştirakçısı olan və həmin planı 30-cu maddəyə uyğun olaraq müəyyən edilmiş haqqlar üzrə pensiya planı kimi uçota alan müəssisə, həmin razılaşma nəticəsində yaranan aktiv və ya öhdəliyi və gəlir və ya xərcləri mənfəət və ya zərərdə tanımalıdır.

32A maddəsini şərh edən misal

Müəssisə, 19 №-li MUBS-a uyğun olaraq qiymətləndirilməyən işəgötürənlər qrupunun müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planının iştirakçısıdır. Beləliklə, müəssisə həmin planı müəyyən edilmiş haqqlar üzrə

32A maddəsini şərh edən misal

pensiya planı kimi uçota alır. 19 №-li MUBS-a uyğun olaraq həyata keçirilməyən maliyyələşdirmə qiymətləndirməsi 100 milyona bərabər defisitın mövcud olduğunu göstərdi. Plan çərçivəsində iştirakçı müəssisələr ilə defisitın növbəti beş ildə aradan qaldırılması üzrə qoyuluşlar cədvəli razılaşıdırılmışdır. Müəssisənin müqavilə üzrə cəmi qoyuluşları 8 milyondur.

Müəssisə, pulun zaman dəyərində əsasən düzəliş edimiş qoyuluşlar üzrə öhdəliyi və bərabər xərcləri mənfəət və ya zərərdə tanıyır.

- 32B **“Qiymətləndirilmiş öhdəliklər, şərti öhdəliklər və şərti aktivlər”** adlı 37 №-li MUBS müəssisənin müəyyən şərti öhdəlikləri tanımasını və ya onlar haqqında məlumatları açıqlamasını tələb edir. İşəgötürənlər qrupunun pensiya planının kontekstində şərti öhdəliklər aşağıdakılardan yarana bilər:
- (a) digər iştirakçı müəssisələr ilə əlaqədar aktuar zərərlər, belə ki, işəgötürənlər qrupunun pensiya planında iştirak edən hər müəssisə digər müəssisənin aktuar risklərini bölür; və ya
 - (b) planın şərtlərinə əsasən, digər müəssisələr plandan çıxdığı halda hər hansı defisitın maliyyələşdirilməsi üzrə məsuliyyət.
- 33 İşəgötürənlər qrupunun pensiya planları birgə idarə olunan planlardan fərqlənir. Birgə idarə olunan plan investisiya məqsədləri üçün və inzibati xərclərin və investisiyaların idarə olunması üzrə xərclərin azaldılması məqsədi ilə iştirakçı müəssisələrin aktivlərini birləşdirməsinə imkan yaratmaq üçün birləşdirilmiş, lakin bu zaman müxtəlif işəgötürənlərin tələbləri onların öz işçilərinin pensiya təminatı üçün ayrılmış, müxtəlif işəgötürənlərin pensiya planlarının məcmusudur. Birgə idarə olunan planlar uçot üçün konkret problemlər yaratmır, belə ki, onlar haqqında mövcud olan məlumatlar adətən onların ayrı-ayrı işəgötürənlərin hər hansı planları kimi uçota alınması üçün kifayətdir və ona görə ki, bu planlar iştirakçı müəssisələri digər müəssisələrin hal-hazırda işləyən və keçmiş işçiləri ilə əlaqədar aktuar risklərə məruz qoymur. Bu Standartda müəyyən olunan anlayışlar birgə idarə olunan planların, planın şərtlərinə uyğun olaraq ödənişlərin təyin edildiyi və ya müəyyən edilmiş haqqlar üzrə pensiya planı kimi təsnifləndirilməsini tələb edir (rəsmi şərtlərdən kənara çıxan hər hansı konstruktiv öhdəlik daxil olmaqla).

Riskləri ümumi nəzarət altında olan müxtəlif müəssisələr arasında bölüşdürən müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı

- 34 Riskləri birgə nəzarət altında olan müxtəlif müəssisələr arasında (misal üçün, əsas müəssisə və onun törəmə müəssisələri) bölən müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planları işəgötürənlər qrupunun pensiya planları deyildir.
- 34A Belə planın iştirakçısı olan müəssisə, 19 №-li MUBS-a əsasən plana bütün olaraq tətbiq olunan fərziyyələr əsasında qiymətləndirilmiş plan haqqında məlumatları bütün olaraq əldə etməlidir. Bir bütün olaraq 19 №-li MUBS-a əsasən qiymətləndirilmiş plan üzrə təyin edilmiş xalis pensiya ödənişləri xərclərinin qrupda fərdi müəssisələrə hesablanması üzrə müqavilə və ya bəyan edilmiş siyasət mövcud olarsa, müəssisə, özünün ayrı və ya fərdi maliyyə hesabatlarında belə hesablanmış təyin edilmiş xalis pensiya ödənişləri xərclərini tanımalıdır. Belə müqavilə və ya bəyan edilmiş siyasət mövcud olmazsa, təyin edilmiş xalis pensiya ödənişləri üzrə xərclər işəgötürəni plan üzrə qanuni olaraq maliyyələşdirən müəssisənin ayrı və ya fərdi maliyyə hesabatlarında dövr üzrə ödənilməli qoyuluşlara bərabər xərcləri tanımalıdırlar.
- 34B Belə planda iştirak, qrupda olan hər müəssisə üçün əlaqəli tərəflə əməliyyatdır. Beləliklə müəssisə, özünün ayrı və ya fərdi maliyyə hesabatlarında aşağıdakı açıqlamaları etməlidir:
- (a) təyin edilmiş xalis pensiya ödənişləri xərclərinin hesablanması üzrə müqavilə və ya bəyan edilmiş siyasəti, ya da belə siyasətin mövcud olmaması faktını.
 - (b) müəssisə tərəfindən ödənilməli qoyuluşun müəyyən olunması üzrə siyasəti.
 - (c) müəssisə təyin edilmiş xalis pensiya ödənişləri xərclərinin yerləşdirilməsini 34A maddəsinə əsasən uçota alarsa, 120–121-ci maddələrə uyğun olaraq plan haqqında bütün məlumatları.
 - (ç) müəssisə dövr üzrə ödənilməli qoyuluşları 34A maddəsinə əsasən uçota alarsa, 120A maddəsinin (b)–(d), (ğ), (i), (j), (q) bəndlərində və 121-ci maddədə tələb olunan bütün məlumatları. 120A maddəsində tələb olunan digər açıqlamalar tətbiq olunmur.
- 35 [Çıxarılmışdır]

İşçilərin mükafatlandırılması üzrə dövlət planı

- 36 **Müəssisə, dövlət pensiya təminatını işəgötürənlər qrupunun pensiya planı kimi uçota almalıdır (bax. maddələr 29 və 30).**
- 37 Dövlət pensiya planları bütün müəssisələrin (və ya müəyyən kateqoriyadan, misal üçün, konkret sahədən olan bütün müəssisələrin) əhatə olunması məqsədilə qanunvericiliyə uyğun olaraq təşkil olunur və milli və ya yerli hökumət orqanı və ya hesabat verən müəssisənin nəzarəti və ya təsiri altında olmayan digər orqan (misal üçün, xüsusi olaraq bu məqsəd üçün təşkil olunmuş avtonom orqan) tərəfindən idarə olunur. Müəssisə tərəfindən təşkil olunan bəzi planlar həm əks halda dövlət pensiya təminatı ilə maliyyələşdiriləcək məcburi pensiya ödənişlərini, həm də əlavə pensiya ödənişlərini təmin edir. Belə planlar dövlət pensiya planları deyil.
- 38 Dövlət pensiya planları, plan üzrə müəssisənin öhdəliklərinə uyğun olaraq ödənişlərin təyin edildiyi və ya müəyyən edilmiş haqqlar üzrə pensiya planlarına bölünür. Bir çox dövlət pensiya planları pensiyaların əmək haqqının alınması zamanı ödənilməsi metodu ilə maliyyələşdirilir: bu zaman qoyuluşlar eyni dövrdə ödənilməli olan pensiyaların ödənilməsi üçün kifayət edəcək səviyyədə müəyyən olunur; və cari dövrdə qazanılan gələcək pensiya ödənişləri gələcək qoyuluşlar hesabına ödəniləcək. Buna baxmayaraq, bir çox dövlət pensiya planlarında müəssisə, həmin gələcək pensiya ödənişlərinin həyata keçirilməsi üzrə nə hüquqi, nə də konstruktiv öhdəliyə malik olmur: onun yeganə öhdəliyi ödənilməli olan qoyuluşların həyata keçirilməsi olur və, əgər dövlət pensiya planının üzvləri müəssisədə artıq işləmirsə, onun öz işçiləri tərəfindən əvvəlki illərdə qazanılan pensiya ödənişlərinin həyata keçirilməsi üzrə öhdəlik daşımayacaq. Bu səbəbdən, dövlət pensiya planları adətən müəyyən edilmiş haqqlar üzrə pensiya planıdır. Lakin, nadir hallarda dövlət pensiya planı müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı olduqda, müəssisə, 29 və 30-cu maddələrdə göstərilən uçot qaydasını tətbiq edir.

Pensiya ödənişlərinin sığortalanması

- 39 **Müəssisə, əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırmaları maliyyələşdirmək üçün sığorta qoyuluşlarını ödəyə bilər. Müəssisə, aşağıdakı ödənişlərin həyata keçirilməsi üzrə hüquqi və ya konstruktiv öhdəliyə sahib olmazsa (birbaşa və ya plan vasitəsilə), belə planları müəyyən edilmiş haqqlar üzrə pensiya planı kimi uçota almalıdır:**
- (a) **ödəmə müddəti çatdığı zaman birbaşa olaraq pensiya ödənişləri; və ya**
- (b) **sığortaçı işçinin cari və əvvəlki illərdə göstərdiyi xidmətlərə görə gələcək pensiya ödənişlərini həyata keçirməzsə, əlavə ödənişlər.**
- Müəssisə, bu cür hüquqi və ya konstruktiv öhdəlikləri saxlayarsa, planı müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı kimi uçota almalıdır.**
- 40 Sığorta müqaviləsi vasitəsilə sığortalanan pensiya ödənişləri, müəssisənin pensiya ödənişlərinin həyata keçirilməsi üzrə öhdəlikləri ilə birbaşa və ya avtomatik əlaqəli olmaya bilər. Sığorta müqavilələrinin bağlanması nəzərdə tutan əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı pensiya planları üzrə, digər maliyyələşdirilən planlarda olan maliyyələşdirmə və uçot fərqləri qüvvədədir.
- 41 Müəssisə əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı pensiya planları üzrə öhdəliklərini, hüquqi və ya konstruktiv öhdəliyi saxladığı (birbaşa olaraq, ya da plan, gələcək sığorta qoyuluşlarının müəyyən olunması mexanizmi və ya sığortaçı ilə əlaqəli tərəf kimi münasibətlər vasitəsilə) sığorta polisində qoyuluşlar ödəməklə maliyyələşdirdikdə, sığorta qoyuluşları müəyyən edilmiş haqqlar üzrə pensiya planına aid ödənişlərə bərabər olmur. Buradan belə nəticəyə gəlinir ki, müəssisə:
- (a) müəyyən tələblərə cavab verən sığorta polisini planın aktivi kimi (bax. maddə 7); və
- (b) digər sığorta polislərini kompensasiyanın alınması üzrə hüquqlar kimi uçota alır (əgər onlar 104A maddəsində göstərilən meyarlara cavab verirsə).
- 42 Sığorta polisinin planın müəyyən iştirakçısının və ya iştirakçılar qrupunun adına yazıldığı təqdirdə və müəssisə polis üzrə hər hansı zərərlərin təmin olunması üzrə heç bir hüquqi və ya konstruktiv öhdəliyə sahib olmazsa, işçilərə pensiyaların ödənilməsi üzrə heç bir öhdəlik daşımayacaq və sığortaçı pensiyaların ödənilməsi üzrə öhdəliyi təkbaşına daşıyacaqdır. Belə müqavilələr üzrə qəti sığorta qoyuluşlarının ödənilməsi, mahiyyət etibarilə, işçilərə pensiya ödənişləri üzrə öhdəliklərin yerinə yetirilməsi üçün investisiya kimi deyil, həmin öhdəliklərin yerinə yetirilməsi kimi hesaba alınmalıdır. Nəticə etibarilə, müəssisə artıq nə aktiv, nə də öhdəliyə sahib olmur. Beləliklə, müəssisə belə ödənişləri müəyyən edilmiş haqqlar üzrə pensiya planına qoyuluş kimi uçota alır.

Əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırmalar: müəyyən edilmiş haqqlar üzrə pensiya planı

- 43 Müəyyən edilmiş haqqlar üzrə pensiya planına dair uçot sadədir, belə ki, hər dövr üzrə hesabat verən müəssisənin öhdəlikləri həmin dövr üzrə qoyuluşların məbləğinə bərabər müəyyən olunur. Nəticə etibarilə, öhdəlik və ya xərclərin qiymətləndirilməsi üçün heç bir aktuar fərziyyə tələb olunmur və hər hansı aktuar mənfəət və ya zərərin yaranması mümkün olmur. Bundan əlavə, öhdəliklər, işçilərin müvafiq xidmətləri göstərdiyi dövrdən sonra on iki ay ərzində tam olaraq həyata keçirilməli olmazsa, diskontlaşdırılmayan əsasda qiymətləndirilir.

Tanınma və ölçülmə

- 44 İşçi dövr ərzində müəssisəyə xidmət göstərmişsə, müəssisə, həmin xidmətlər müqabilində müəyyən edilmiş haqqlar üzrə pensiya planına ödənilməli olan qoyuluşları aşağıdakı şəkildə tanımalıdır:
- (a) öhdəlik kimi (hesablanmış xərc), əvvəl ödənilmiş hər hansı qoyuluşlar çıxılmaqla. Əvvəl ödənilmiş qoyuluşların məbləği balans hesabatı tarixinə qədər göstərilən xidmətlər üzrə qoyuluşların məbləğindən artıq olarsa, müəssisə, avans ödənişinin, misal üçün, gələcək ödənişlərin azalması və ya pul vəsaitlərinin qaytarılması ilə nəticələnəcəyi dərəcədə, həmin artıq məbləği aktiv kimi tanımalıdır (avans ödənilmiş xərc); və
- (b) xərc kimi, digər Standart qoyuluşun aktivin dəyərində əlavə olunmasını tələb etməzsə və ya buna yol verməzsə (bax., misal üçün, *“Ehtiyatlar” 2 №-li MUBS* və *“Torpaq, tikili və avadanlıqlar” 16 №-li MUBS*).
- 45 Müəyyən edilmiş haqqlar üzrə pensiya planına qoyuluşlar, işçilərin müvafiq xidmətləri göstərdiyi dövrdən sonra on iki ay ərzində tam olaraq həyata keçirilməli olmazsa, 78-ci maddədə göstərilən diskont dərəcəsi ilə diskontlaşdırılmalıdır.

Məlumatın açıqlanması

- 46 Müəssisə, müəyyən edilmiş haqqlar üzrə pensiya planı ilə əlaqədar xərc kimi tanınmış məbləği açıqlamalıdır.
- 47 *“Əlaqəli tərəflər haqqında məlumatın açıqlanması”* adlı 24 №-li MUBS ilə tələb olunarsa, müəssisə əsas idarə heyəti üçün müəyyən edilmiş haqqlar üzrə pensiya planına qoyuluşlar haqqında məlumatı açıqlayır.

Əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırmalar: müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı

- 48 Müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı üzrə uçot mürəkkəbdir, belə ki, öhdəlik və ya xərclərin qiymətləndirilməsi üçün aktuar fərziyyələr tələb olunur və aktuar mənfəət və ya zərərin yaranması mümkündür. Bundan əlavə, öhdəliklər işçilərin müvafiq xidmətləri göstərdiyi dövrdən bir neçə il sonra həyata keçirilə bildiyi üçün diskontlaşdırılan əsasda qiymətləndirilir.

Tanınma və ölçülmə

- 49 Müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planları maliyyələşdirilməmiş və qismən və ya tam olaraq maliyyələşdirilmiş ola bilər. Bu zaman qoyuluşlar qismən və ya tam olaraq müəssisə, bəzən də onun işçiləri tərəfindən hüquqi cəhətdən müəssisədən asılı olmayan və pensiya ödənişlərinin həyata keçirildiyi müəssisə və ya fonda edilə bilər. Ödəmə müddətinin çatdığı zaman maliyyələşdirilmiş pensiya ödənişlərinin həyata keçirilməsi yalnız fondun maliyyə vəziyyətindən və ya onun investisiya fəaliyyətlərinin nəticələrindən deyil, həm də müəssisənin fondun aktivlərində hər hansı defisiti kompensasiya etmək qabiliyyətindən (istəyindən) asılıdır. Beləliklə, müəssisə, mahiyyət etibarilə, plan ilə əlaqədar aktuar və investisiya risklərini öz üzərinə götürür. Nəticə etibarilə, müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı ilə əlaqədar tanınmış xərc məbləği həmin dövr üzrə ödənilməli qoyuluşların məbləğinə bərabər olmaya bilər.
- 50 Müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı üzrə uçot aşağıdakı addımlardan ibarətdir:
- (a) aktuar hesablamaları metodlarından istifadə etməklə, cari və əvvəlki dövrlərdə işçilərin gördüyü xidmətlər üzrə həyata keçirilməli pensiya ödənişlərinin etibarlı əsasda qiymətləndirilməsi. Bunun üçün, müəssisə həyata keçirilməli ödənişlərin cari və əvvəlki dövrlərə hansı dərəcədə aid edilə bildiyini (bax. maddələr 67–71) və pensiya ödənişləri üzrə xərclərə təsir göstərəcək (bax. maddələr 72–91) demoqrafik dəyişənləri (kadrların axını və ölüm səviyyəsi kimi) və maliyyə dəyişənlərini (əmək haqqlarında gələcək artım və tibbi xidmət xərcləri kimi) müəyyən etməlidir (aktuar fərziyyələr etməlidir);

- (b) proqnozlaşdırılan şərti vahid metodu ilə həmin pensiya ödənişlərini diskontlaşdırmaqla, müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyərinin və cari xidmət dəyərinin müəyyən olunması (bax. maddələr 64–66);
- (c) plan aktivlərinin ədalətli dəyərinin müəyyən olunması (bax. maddələr 102–104);
- (ç) aktuar mənfəət və zərərlərin ümumi dəyərinin və tanınmalı olan aktuar mənfəət və zərərlərin dəyərinin müəyyən olunması (bax. maddələr 92–95);
- (d) planın təqdim olunması və ya dəyişdirilməsi zamanı, keçmiş xidmətlərin yekun dəyərinin müəyyən olunması (bax. maddələr 96–101); və
- (e) planın sekvestri və ya plan üzrə öhdəliklərin həyata keçirilməsi zamanı, mənfəət və zərərin yekun dəyərinin müəyyən olunması (bax. maddələr 109–115).

Müəssisə birdən çox müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına sahib olarsa, bu prosedurlar hər əhəmiyyətli plan üzrə ayrıca həyata keçirilir.

- 51 Bəzi hallarda, qiymətləndirmələr, orta göstəricilər və ixtisar edilmiş hesablamalar bu Standartda şərh edilmiş hesablamalara yaxın kifayət qədər etibarlı verilənlər təmin edir.

Konstruktiv öhdəlik üzrə uçot

- 52 **Müəssisə, tək-cü müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planının rəsmi şərtlərinə əsasən konstruktiv öhdəliklərini deyil, həm də müəssisənin qeyri-rəsmi təcrübəsindən irəli gələn konstruktiv öhdəlikləri uçota almalıdır. Qeyri-rəsmi təcrübə, müəssisənin ödənişi həyata keçirməkdən başqa heç bir real alternativ olmadığı təqdirdə, konstruktiv öhdəliyə səbəb olur. Konstruktiv öhdəliyə misal olaraq, müəssisənin qeyri-rəsmi praktikasında dəyişiklik etməsinin onun işçilər ilə münasibətlərinə yolverilməz zərər gətirdiyi hallar göstərilə bilər.**
- 53 Müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planının rəsmi şərtləri müəssisənin plan üzrə öhdəliklərini ləğv etməsinə yol verə bilər. Buna baxmayaraq bir çox hallarda, müəssisə işçiləri saxlamaq istəyirsə, öhdəlikləri ləğv etmək çətin olur. Beləliklə, müəssisənin plan üzrə öhdəliklərini ləğv etməsi barədə dəlillərin mövcud olmadığı təqdirdə, əmək fəaliyyətinin dayandırılmasından sonrakı mükafatlandırmaqlar üzrə uçot zamanı fərz olunur ki, hal-hazırda bu ödənişləri vəd edən müəssisə, işçilərin əmək fəaliyyətini davam etdirdiyi qalan dövr ərzində analoji şəkildə davranacaq.

Balans hesabatı

- 54 **Müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəlik kimi tanınmış məbləğ, aşağıdakı əməllərin xalis yekun məbləğini əks etdirməlidir:**
- (a) balans hesabatı tarixində müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri (bax. maddə 64);
 - (b) üstəgəl – 92 və 93-cü maddələrdə müəyyən olunan uçot siyasətinə uyğun olaraq tanınmayan hər hansı aktuar mənfəət (hər hansı aktuar zərərlər çıxılmaqla);
 - (c) çıxılış – cari tarixə qədər tanınmayan hər hansı keçmiş xidmətlərin dəyəri (bax. maddə 96);
 - (ç) çıxılış – öhdəliklərin birbaşa yerinə yetirilməsi üçün nəzərdə tutulmuş (bax. maddələr 102–104) plan aktivlərinin (mövcuddursa) balans hesabatı tarixində ədalətli dəyəri.
- 55 Müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri, hər hansı plan aktivlərinin ədalətli dəyəri çıxılana qədər öhdəliklərin məcmu dəyəridir.
- 56 **Müəssisə, müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyərini və hər hansı plan aktivlərinin ədalətli dəyərini kifayət qədər mütəmadi müəyyən etməlidir ki, maliyyə hesabatlarında tanınan məbləğlər balans hesabatı tarixində müəyyən olunacaq məbləğlərdən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənməsin.**
- 57 Əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı mükafatlandırmaqlar üzrə bütün əhəmiyyətli öhdəliklərin ölçülməsi üçün müəssisənin ixtisaslandırılmış aktuarı dəvət etməsi bu Standartda tələb olunmur, lakin təşviq olunur. Praktiki məqsədlər baxımından müəssisə, balans hesabatı tarixinə qədər öhdəliklərin təfəssilatlı qiymətləndirilməsi üçün ixtisaslandırılmış aktuarı dəvət edə bilər. Buna baxmayaraq, həmin qiymətləndirmənin nəticələri balans hesabatı tarixinə qədər baş verən əhəmiyyətli əməliyyatlar və şərtlərdə digər əhəmiyyətli dəyişikliklər (bazar qiymətlərində və faiz dərəcələrində dəyişikliklər daxil olmaqla) nəzərə alınmaqla təzələnilir.
- 58 **54-cü maddəyə əsasən müəyyən olunan məbləğ mənfəət ola bilər (aktiv). Müəssisə, yaranan aktivi aşağıdakı məbləğlərin daha aşağı olma ilə qiymətləndirməlidir:**

- (a) 54-cü maddəyə əsasən müəyyən olunan məbləğ; və
- (b) aşağıdakı məbləğlərin cəmi:
 - (i) hər hansı tanınmayan məcmu aktuar zərərlər və keçmiş hadisələrin dəyəri (bax. maddələr 92, 93 və 96); və
 - (ii) plandan pul vəsaitlərinin qaytarılması şəklində iqtisadi səmərələrin diskontlaşdırılmış dəyəri və ya plana gələcək qoyuluşlarda azalmalar. Bu iqtisadi səmərələrin diskontlaşdırılmış dəyəri 78-ci maddədə göstərilən diskont dərəcəsi istifadə olunmaqla müəyyən olunmalıdır.

58A 58-ci maddənin tətbiqi, mənfəətin cari dövrdə sadəcə olaraq aktuar zərər və ya keçmiş xidmətlərin dəyəri nəticəsində və ya zərərin cari dövrdə sadəcə olaraq aktuar mənfəət nəticəsində tanınması ilə nəticələnməməlidir. Beləliklə müəssisə, onlar müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid aktivin 58-ci maddənin (b) bəndinə uyğun olaraq müəyyən edilməsi zamanı yaranarsa, aşağıdakı maddələri 54-cü maddəyə əsasən dərhal tanıyır:

- (a) cari dövr üzrə xalis aktuar zərərlər və ya keçmiş xidmətlərin dəyərini, onlar 58-ci maddənin (b)(ii) bəndində göstərilən iqtisadi səmərələrin diskontlaşdırılmış dəyərində hər hansı azalmadan artıq olarsa. Iqtisadi səmərələrin diskontlaşdırılmış dəyərində dəyişiklik baş verməzsə və ya bu dəyər artarsa, cari dövr üzrə xalis aktuar zərərlər və ya keçmiş xidmətlərin dəyəri 54-cü maddəyə əsasən dərhal tanınmalıdır.
- (b) cari dövr üzrə keçmiş xidmətlərin dəyəri çıxılmaqla, cari dövr üzrə xalis aktuar mənfəəti, bu mənfəət 58-ci maddənin (b)(ii) bəndində göstərilən iqtisadi səmərələrin diskontlaşdırılmış dəyərində hər hansı artımdan yuxarı olarsa. Iqtisadi səmərələrin diskontlaşdırılmış dəyərində dəyişiklik baş verməzsə və ya bu dəyər azalarsa, cari dövr üzrə keçmiş xidmətlərin dəyəri çıxılmaqla, cari dövr üzrə xalis aktuar mənfəət 54-cü maddəyə əsasən dərhal tanınmalıdır.

58B 58A maddəsi, yalnız müəssisənin hesabat dövrünün əvvəlində və ya sonunda müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planının artıqlığının² olduğu və planın cari şərtlərinə əsasən həmin artıqlığı pul vəsaitlərinin qaytarılması və ya gələcək qoyuluşların azaldılması vasitəsilə tam olaraq bərpa edə bilmədiyi təqdirdə tətbiq olunur. Belə hallarda, tanınması 54-cü maddəyə əsasən təxirə salınmış dövr ərzində meydana gələn keçmiş xidmətlərin dəyəri və aktuar zərərlər, 58-ci maddənin (b)(i) bəndində göstərilən məbləği artıracaq. Əgər həmin artım 58-ci maddənin (b)(ii) bəndinə uyğun olaraq tanınma meyarına cavab verən iqtisadi səmərələrin diskontlaşdırılmış dəyərində ekvivalent azalma ilə əvəzləndirilməzsə, 58-ci maddənin (b) bəndində göstərilən xalis cəm məbləğdə və beləliklə, tanınan mənfəətdə artım olacaq. 58A maddəsi belə hallarda mənfəətin tanınmasını qadağan edir. Aktuar mənfəətin tanınmayan məcmu aktuar zərərlərin dəyərini azaltdığı dərəcədə, tanınması 54-cü maddəyə əsasən təxirə salınmış dövr ərzində meydana gələn aktuar mənfəət üzrə bunun əksi baş verir. 58A maddəsi belə hallarda zərərin tanınmasını qadağan edir. Bu maddənin tətbiqinə dair misallar üçün, bax. Əlavə C.

² Plan aktivlərinin ədalətli dəyərinin müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliyin diskontlaşdırılmış dəyərindən artıq olan məbləği.

59 Aktiv, müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı ilə əlaqədar artıq maliyyələşdirmə və ya aktuar mənfəətin tanınması halında yarana bilər. Belə hallarda müəssisə, aktivini aşağıdakı səbəblərə görə tanıyır:

- (a) müəssisə, göstərilən artığı gələcək səmərələrin yaaradılması üçün istifadə etmək hüququndan ibarət olan resursa nəzarət edir;
- (b) həmin nəzarət keçmiş hadisələrin nəticəsidir (müəssisə tərəfindən edilən qoyuluşların və işçi tərəfindən göstərilən xidmətlərin); və
- (c) gələcək iqtisadi səmərələr pul vəsaitlərinin qaytarılması və ya gələcək qoyuluşların azaldılması formasında, ya müəssisəyə birbaşa, ya da defisitinin mövcud olduğu digər plana dolayı olaraq daxil olacaq.

60 58-ci maddənin (b) bəndində qoyulan məhdudiyət müəyyən aktuar zərərlərin (bax. maddələr 92 və 93) və, 58A maddəsində göstərilən hallar istisna olmaqla, müəyyən keçmiş xidmətlərin dəyərinin (bax. maddə 96) tanınmasının təxirə salınmasını ləğv etmir. Lakin, həmin məhdudiyət 155-ci maddənin (b) bəndindəki keçid müddəalarını ləğv edir. 120A maddəsinin (e)(iii) bəndi, müəssisənin 58-ci maddənin (b) bəndində qoyulan məhdudiyət əsasında aktiv kimi tanınmayan hər hansı məbləğləri açıqlamasını tələb edir.

60-cı maddəni şərh edən misal	
Müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı aşağıdakı xüsusiyyətlərə malikdir:	
Öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri	1,100

60-cı maddəni şərh edən misal	
Plan aktivlərinin ədalətli dəyəri	(1,190)
	(90)
Tanınmayan aktuar zərərlər	(110)
Keçmiş xidmətlərin tanınmamış dəyəri	(70)
155-ci maddənin (b) bəndinə uyğun olaraq Standartın ilk dəfə qəbul olunması zamanı öhdəliklərin dəyərində tanınmamış artım	(50)
54-cü maddəyə uyğun olaraq müəyyən olunan mənfə məbləğ	(320)
Gələcəkdə mövcud olacaq pul vəsaitləri qaytarılmasının və gələcək qoyuluşlarda azalmanın diskontlaşdırılmış dəyəri	90
<i>58-ci maddənin (b) bəndinə əsasən müəyyən olunan məhdudiyyət aşağıdakı şəkildə hesablanır:</i>	
<i>Tanınmayan aktuar zərərlər</i>	<i>110</i>
<i>Keçmiş xidmətlərin tanınmamış dəyəri</i>	<i>70</i>
<i>Gələcəkdə mövcud olacaq pul vəsaitləri qaytarılmasının və gələcək qoyuluşlarda azalmanın diskontlaşdırılmış dəyəri</i>	<i>90</i>
<i>Məhdudiyyət</i>	<i>270</i>
<i>270 320-dən kiçikdir. Beləliklə, müəssisə 270-ə bərabər aktivni tanıyır və məhdudiyyətin aktivin balans dəyərini 50 vahid azaltdığını açıqlayır (bax. maddə 120A (e)(iii)).</i>	

Mənfəət və zərər haqqında hesabat

61 Müəssisə, digər Standartın onların aktivin dəyərində daxil edilməsini tələb etdiyi və ya buna yol verdiyi hallar istisna olmaqla, aşağıdakı maddələrin xalis məbləğlərini mənfəət və ya zərərdə tanımalıdır:

- cari xidmət dəyəri (bax. maddələr 63–91);**
- faiz xərcləri (bax. maddə 82);**
- hər hansı plan aktivləri (bax. maddələr 105–107) və kompensasiya alınması üzrə hər hansı hüquqlardan gözlənilən gəlir (bax. maddə 104A);**
- aktuar mənfəət və zərərlər, müəssisənin uçot siyasəti ilə tələb olunduğu kimi (bax. maddələr 92–93D);**
- keçmiş xidmətlərin dəyəri (bax. maddə 96);**

- (e) hər hansı sekvestrlərin və ya hesablaşmaların nəticələri (bax. maddələr 109 və 110); və
- (ə) 58-ci maddənin (b) bəndində göstərilən məhdudyyətin nəticəsi, bu məhdudyyətdə 93C maddəsinə uyğun olaraq mənfəət və ya zərər haqqında hesabatdan kənarında tanınmazsa.

62 Digər Standartlar işçilərə pensiya ödənişləri üzrə bəzi xərclərin ehtiyatlar və ya torpaq, tikili və avadanlıqlar kimi aktivlərin dəyərində daxil edilməsini tələb edir (bax. "Ehtiyatlar" adlı 2 №-li və "Torpaq, tikili və avadanlıqlar" adlı 16 №-li MUBS). Belə aktivlərin dəyərində daxil edilən əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırma üzrə hər hansı xərclər 61-ci maddədə göstərilən komponentlərin müvafiq proporsiyasını daxil edir.

Tanınma və ölçülmə: müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri və cari xidmət dəyəri

63 Müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid son xərclər təqaüdə çıxma anında olan əmək haqqı, işçilərin axını və ölüm səviyyəsi, tibbi təminat tendensiyaları və maliyyələşdirilmiş planda plan aktivləri üzrə investisiya gəliri kimi müxtəlif dəyişənlərdən asılı ola bilər. Plan üzrə son xərclər qeyri-müəyyəndir və bu qeyri-müəyyənlilik adətən uzun zaman saxlanılır. Əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı mükafatlandırma üzrə öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyərini qiymətləndirmək üçün:

- (a) aktuar qiymətləndirmə metodunu tətbiq etmək (bax. maddələr 64–66);
- (b) mükafatlandırmanı xidmət dövrləri üzrə bölüşdürmək (bax. maddələr 67–71); və
- (c) aktuar fərziyyələr etmək lazımdır (bax. maddələr 72–91).

Aktuar qiymətləndirmə metodu

64 Müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyərini və əlaqədar cari xidmət dəyərini və həmçinin, bunun uyğun olduğu hallarda, keçmiş xidmətlərin dəyərini müəyyən etmək üçün müəssisə, proqnozlaşdırılan şərti vahid metodunu tətbiq etməlidir.

65 Proqnozlaşdırılan şərti vahid metodunda (bəzən xidmət müddəti üzrə proporsional olaraq bölüşdürülən yığılmış mükafatlandırma metodu və ya mükafatlandırma/xidmət müddəti metodu kimi adlandırılan) hər xidmət dövrü əlavə pensiya mükafatı almaq hüququ üçün əsas kimi baxılır (bax. maddələr 67–71) və hər şərti vahid dövrün sonuna öhdəliyin müəyyən olunması məqsədilə ayrıca qiymətləndirilir (bax. maddələr 72–91).

65-ci maddəni şərh edən misal					
II	1	2	3	4	5
Birdəfəlik pensiya ödənişi xidmətlərin tamamlanması zamanı həyata keçirilməlidir və hər xidmət ili üzrə təqaüdə çıxma anında olan əmək haqqı məbləğinin 1%-ni təşkil edir. 1 ilində əmək haqqı 10,000 təşkil etmiş və onun hər il 7% (mürəkkəb faiz) artacağı fərz olunur. Diskont dərəcəsi ildə 10% təşkil edir. Aşağıdakı cədvəl, aktuar fərziyyələrdə heç bir dəyişikliyin baş vermədiyini qəbul etməklə, 5-ci ilin sonunda təqaüdə çıxması gözlənilən işçinin pensiya təminatı üzrə öhdəliyin necə rəsmiləşdiyini göstərir. Sadələşdirmə məqsədilə, işçinin göstərilmiş tarixdən gec və ya tez çıxması ehtimalının əks etdirilməsi üçün tələb olunan əlavə düzəlişlər bu misalda nəzərə alınmamışdır.					
— Əvvəlki illər üzrə mükafatlandırma	0	131	262	393	524
— Cari il üzrə mükafatlandırma (son əmək	131	131	131	131	131

65-ci maddəni şərh edən misal					
<i>haqqının 1%-i)</i>					
– Əvvəlki və cari illər üzrə mükafatlandırma	131	262	393	524	655
Dövrün əvvəlinə öhdəliklər	–	89	196	324	476
10% dərəcə ilə faizlər	–	9	20	33	48
Cari xidmət dəyəri	89	98	108	119	131
Dövrün sonuna öhdəliklər	89	196	324	476	655
Qeyd:					
1.	<i>Dövrün əvvəlinə öhdəliklər əvvəlki illərə aid olan ödənişlərin diskontlaşdırılmış dəyərini göstərir.</i>				
2.	<i>Cari xidmət dəyəri cari ilə aid olan ödənişlərin diskontlaşdırılmış dəyərini göstərir.</i>				
3.	<i>Dövrün sonuna öhdəliklər əvvəlki və cari illərə aid olan ödənişlərin diskontlaşdırılmış dəyərini göstərir.</i>				

66 Müəssisə, hətta öhdəliyin bir hissəsi hesabat tarixindən sonra on iki ay ərzində ödənilməli olduqda, əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı mükafatlandırmalar üzrə öhdəlikləri tam olaraq diskontlaşdırır.

Mükafatların xidmət dövrləri üzrə bölüşdürülməsi

67 Müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyərini və əlaqədar cari xidmət dəyərini və həmçinin, bunun uyğun olduğu hallarda, keçmiş xidmətlərin dəyərini müəyyən etdikdə, müəssisə planda müəyyən olunan formula ilə mükafatları xidmət dövrləri üzrə bölüşdürməlidir. Lakin, əgər işçi tərəfindən sonrakı illərdə göstərilən xidmətlər əvvəlki illərə nisbətən mükafatlandırmanın əhəmiyyətli dərəcədə daha yüksək olması ilə nəticələnərsə, müəssisə mükafatı aşağıdakı tarixlər arasında bərabər əsasda bölüşdürməlidir:

- işçinin ilk dəfə mükafat almaq hüququnu əldə etdiyi tarixdən (mükafatın məbləğinə sonrakı xidmətlərin təsir edib-etməməsindən asılı olmayaraq);**
- əmək haqqının artması halları istisna olmaqla, işçi tərəfindən sonrakı illərdə göstərilən xidmətlərin plan üzrə gələcək mükafatlandırmaların əhəmiyyətli dərəcədə artmasına artıq səbəb olmadığı tarixə qədər.**

68 Proqnozlaşdırılan şərti vahid metodu müəssisənin mükafatlandırmaları cari dövrə (cari xidmət dəyərini müəyyən etmək məqsədilə) və cari və əvvəlki dövrlərə (müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyərini müəyyən etmək məqsədilə) aid etməsini tələb edir. Müəssisə, mükafatları əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı mükafatlandırmalar üzrə öhdəliklərin yarandığı dövrlərə aid edir. Həmin öhdəlik, müəssisənin gələcək hesabat dövrlərində ödəməyi nəzərdə tutduğu əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı mükafatlandırmalar müqabilində işçilər xidmət göstərdikcə yaranır. Aktuar metodlar, öhdəliyin tanınmasını əsaslandırmaq üçün, müəssisənin həmin öhdəliyi kifayət qədər etibarlı əsasda qiymətləndirməsinə yol verir.

68-ci maddəni şərh edən misal

1. Müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı hər xidmət ili üzrə 100-ə bərabər pensiya ödənişinin alınmasını təmin edir.
100-ə bərabər pensiya ödənişi hər il üzrə ödənilməlidir. Cari xidmət dəyəri 100-ə bərabər diskontlaşdırılmış dəyərə ekvivalentdir. Müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliyin diskontlaşdırılmış dəyəri balans hesabı tarixinə qədər işçinin xidmət göstərdiyi illərin sayına vurulmuş 100-ə bərabər hazırkı dəyərə bərabərdir.
Əgər pensiya ödənişi işçinin təqaüdə çıxmasından sonra dərhal həyata keçirilmədirsə, cari xidmət dəyəri və müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliyin diskontlaşdırılmış dəyəri işçinin müəssisədən çıxmasının gözlənilən tarixi əks etdirir. Beləliklə, diskontlaşdırma ilə əlaqədar olaraq bu məbləğlər, işçinin balans hesabı tarixində çıxdığı təqdirdə müəyyən olunacaq məbləğlərdən kiçik olacaq.
2. Pensiya təminatı hər xidmət ili üzrə təqaüdə çıxma anında olan əmək haqqı məbləğinin 0.2%-i məbləğində aylıq pensiya ödənişini təmin edir. Pensiya, işçinin yaşı 65-ə çatdıqda ödənilməlidir.
Gözlənilən təqaüdə çıxma tarixindən ehtimal edilən ölüm tarixinə qədər ödənilməli olan təqaüdə çıxma anına gözlənilən əmək haqqının 0.2%-i məbləğində aylıq pensiya ödənişi üzrə ehtimal edilən təqaüdə çıxma tarixinə diskontlaşdırılmış dəyərə bərabər mükafatlar hər xidmət ilinə aid edilir. Cari xidmət dəyəri həmin mükafatların diskontlaşdırılmış dəyəridir. Müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri balans hesabı tarixinə qədər işçinin xidmət göstərdiyi illərin sayına vurulmuş təqaüdə çıxma anında olan əmək haqqı məbləğinin 0.2%-i məbləğində aylıq pensiya ödənişinin diskontlaşdırılmış dəyərinə bərabərdir. Cari xidmət dəyəri və müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri diskontlaşdırılır, belə ki, pensiya işçinin yaşı 65-ə çatdıqda ödənilməlidir.

69

İşçilərin göstərdiyi xidmətlər, hətta mükafatın ödənilməsi gələcəkdə xidmətlərin göstərilməsindən asılı olduqda (başqa sözlə, pensiyaların ödənilməsinə zəmanət verilmədikdə), müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliyin yaranmasına səbəb olur. Pensiyaların ödənilməsinə zəmanət verildiyi tarixə qədər göstərilən xidmətlər konstruktiv öhdəliyin yaranmasına səbəb olur, belə ki, hər sonrakı balans hesabı tarixində işçinin pensiya almaq hüququnu əldə etməyə qədər göstərməli olduğu gələcək xidmətlərin dəyəri azalır. Müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliyin müəyyən edilməsi zamanı, müəssisə nəzərə almalıdır ki, bəzi işçilər zəmanətli pensiya ödənişlərinin alınması ilə əlaqədar şərtlərə uyğun olmaya bilər. Eyni şəkildə, əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı bəzi mükafatların (misal üçün, əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı tibbi xidmət) yalnız işçinin artıq müəssisədə çalışmadığı dövrdə müəyyən hadisənin baş verdiyi təqdirdə ödənilməli olmasına baxmayaraq, öhdəlik işçinin xidmətləri göstərdiyi zaman yaradılır. Bununla da müəyyən hadisənin baş verdiyi təqdirdə işçinin mükafat almaq hüququ təmin edilir. Müəyyən olunmuş hadisənin baş verəcəyi ehtimalı, öhdəliyin ölçülməsinə təsir göstərir, lakin öhdəliyin mövcud olub-olmadığını təyin etmir.

69-cu maddəni şərh edən misal

1. Pensiya təminatı hər xidmət ili üzrə 100-ə bərabər mükafatın ödənilməsini təmin edir. Pensiya ödənişi 10 il xidmət müddətindən sonra zəmanətli olur.
100-ə bərabər mükafat hər xidmət ilinə aid edilir. İlk on ilin hər birində, cari xidmət dəyəri və öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri işçinin 10 illik xidmət müddətini tamalamayacağı ehtimalını əks etdirir.
2. Pensiya təminatı, 25 yaşına qədər göstərilmiş xidmətlər istisna olmaqla, hər xidmət ili üzrə 100-ə bərabər mükafatın ödənilməsini təmin edir. Pensiya ödənişinə dərhal zəmanət verilir.
25 yaşına qədər heç bir mükafat hesablanmır, belə ki, bu yaş həddinə qədər işçilərin heç bir pensiya ödənişi almaq hüququ yoxdur (şərti və ya şərtsiz). Hər sonrakı xidmət ilinə 100-ə bərabər mükafat aid edilir.

70

Öhdəlik, işçinin gələcək xidmətlərinin artıq pensiya ödənişin əhəmiyyətli dərəcə artımına səbəb olmadığı tarixə qədər artır. Beləliklə, bütün pensiya ödənişləri həmin tarixdə və ya bu tarixdən əvvəl sona çatan dövrlərə aid edilir. Ödənişlər planda müəyyən olunan formulaya əsasən ayrıca hesabat dövrlərinə bölüşdürülür. Lakin əgər işçi tərəfindən sonrakı illərdə göstərilən xidmətlər əvvəlki illərə nisbətən mükafatlandırmanın əhəmiyyətli

dərəcədə daha yüksək olması ilə nəticələnərsə, müəssisə mükafatı işçi tərəfindən sonrakı illərdə göstərilən xidmətlərin plan üzrə gələcək mükafatlandırılmalarının əhəmiyyətli dərəcədə artmasına artıq səbəb olmadığı **tarixə** qədər bərabər əsasda bölüşdürməlidir. Bu, tam dövr ərzində işçinin xidmətlərinin nəticə etibarilə həmin yüksək səviyyədə pensiya ödənişi üçün əsas təşkil etməsi ilə əlaqədardır.

70-ci maddəni şərh edən misal

1. Pensiya təminatı, hər xidmət ili üzrə 10 il xidmət müddətindən sonra zəmanət veriləcək 1,000-ə bərabər mükafatın ödənilməsinə təmin edir. Plan sonrakı illərdə xidmətlər üzrə əlavə pensiya ödənişi təmin etmir.

İlk on ilin hər birinə 100-ə bərabər (1,000 bölünsün on) mükafat aid edilir. On ilin hər biri üzrə cari xidmət dəyəri işçinin 10 illik xidmət müddətini tamalamayacağı ehtimalını əks etdirir. Sonrakı illər üzrə heç bir mükafat hesablanmur.
2. Pensiya planı, 20 il əmək stajı olan 55 yaşına çatmış işçilər və əmək stajından asılı olmayaraq 65 yaşına çatmış işçilər üçün 2,000-ə bərabər pensiya mükafatının ödənilməsinə təmin edir.

35 yaşına qədər işə götürülən işçilərin xidmətləri, onlar 35 yaşına çatdıqda planın tətbiqi sahəsinə düşür (işçi 30 yaşında işdən çıxsa və 33 yaşında işə qayıda bilər, lakin bu nə pensiya ödənişlərinin məbləğinə, nə də müddətinə təsir etməyəcək). Pensiya ödənişləri gələcək xidmətlərdən asılı olacaq. Bundan əlavə, 55 yaşından sonrakı xidmət pensiya ödənişində əhəmiyyətli artıma səbəb olmayacaq. Göstərilən işçilər üçün müəssisə, 35 yaşından 55 yaşa qədər hər il üzrə 100-ə bərabər (2,000 bölünsün 20) pensiya ödənişi müəyyən edir.

35-45 yaş arasında işə götürülən işçilər üçün 20 ildən çox iş stajı pensiya ödənişində əhəmiyyətli artıma səbəb olmayacaq. Göstərilən işçilər üçün müəssisə, ilk iyirmi ilin hər ili üzrə 100-ə bərabər (2,000 bölünsün 20) pensiya ödənişi qeyd edir.

55 yaşında işə götürülən işçilər üçün 10 ildən çox iş stajı pensiya ödənişində əhəmiyyətli artıma səbəb olmayacaq. Göstərilən işçilər üçün müəssisə, ilk on ilin hər ili üzrə 200-ə bərabər (2,000 bölünsün 10) pensiya ödənişi qeyd edir.

Bütün işçilər üçün cari xidmət dəyəri və öhdəliyin diskontlaşdırılmış dəyəri işçinin tələb olunan xidmət müddətini tamamlamayacağı ehtimalını əks etdirir.
3. Əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı tibbi təminat üzrə plan, əgər işçi on illik xidmət müddəti bitdikdən sonra, lakin iyirmi illik xidmət müddəti tamamlandıqdan əvvəl işdən çıxmışsa, əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonra işçinin tibbi təminat xərclərinin 40%-nə və işçi iyirmi il və ya daha uzun illik xidmətdən sonra işdən çıxmışsa, 50%-nə bərabər kompensasiya nəzərdə tutur.

Planda müəyyən olunan formulaya əsasən müəssisə, ilk on ilin hər ilinə tibbi təminat üzrə gözlənilən xərclərin diskontlaşdırılmış dəyərinin 4%-ni (40% bölünsün on) və ikinci on ilin hər ilinə 1%-ni (10% bölünsün on) aid edir. Hər il üzrə cari xidmət dəyəri işçinin pensiya ödənişlərinin bir qismini və ya hamısını qazanması üçün tələb olunan xidmət müddətini tamamlamayacağı ehtimalını əks etdirir. On ildən əvvəl işdən çıxması gözlənilən işçilərə heç bir pensiya ödənişi aid edilmir.
4. Əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı tibbi təminat üzrə plan, əgər işçi on illik xidmət müddəti bitdikdən sonra, lakin iyirmi illik xidmət müddəti tamamlandıqdan əvvəl işdən çıxmışsa, əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonra işçinin tibbi təminat xərclərinin 10%-nə və işçi iyirmi il və ya daha uzun illik xidmətdən sonra işdən çıxmışsa, 50%-nə bərabər kompensasiya nəzərdə tutur.

Sonrakı illərdə göstərilmiş xidmətlər, əvvəlki illərə nisbətən daha yüksək səviyyəli pensiya ödənişinə səbəb olur. Beləliklə, müəssisə, iyirmi il və ya daha uzun illik xidmətdən sonra işdən çıxması gözlənilən işçilər üçün pensiya ödənişini, 68-ci maddəyə uyğun olaraq bərabər əsasda bölüşdürür. İyirmi ildən çox iş stajı pensiya ödənişində əhəmiyyətli artıma səbəb olmayacaq. Beləliklə pensiya ödənişi, ilk iyirmi ilin hər ilinə tibbi təminat üzrə gözlənilən xərclərin diskontlaşdırılmış dəyərinin 2,5%-i (50% bölünsün iyirmi) məbləğində aid edilir.

10-20 il arasında işdən çıxması gözlənilən işçilər üçün müəssisə, ilk on ilin hər ilinə tibbi təminat üzrə gözlənilən xərclərin diskontlaşdırılmış dəyərinin 1%-i məbləğində pensiya ödənişi aid edir. Göstərilən işçilərə onuncu ilin sonu ilə gözlənilən işdən çıxma tarixi arasında heç bir pensiya ödənişi aid edilmir.

On il ərzində işdən çıxması gözlənilən işçilərə heç bir pensiya ödənişi aid edilmir.

- 71 Pensiya ödənişi məbləğinin hər xidmət ili üzrə təqaüdə çıxma anında olan əmək haqqının sabit payı olduğu hallarda, əmək haqqının gələcək artımı balans hesabatı tarixinə qədər göstərilən xidmətlər üzrə öhdəliyin yerinə yetirilməsi üçün tələb olunan məbləğə təsir edəcək, lakin əlavə öhdəlik yaratmayacaq. Beləliklə:
- (a) 67-ci maddənin (b) bəndinin məqsədləri baxımından əmək haqqının artımı, hətta pensiya ödənişinin təqaüdə çıxma anında olan əmək haqqının məbləğindən asılı olduğu hallarda, əlavə pensiya ödənişinə səbəb olmur; və
 - (b) hər dövrə aid edilən pensiya məbləği, onun əlaqədar olduğu əmək haqqının sabit payıdır.

71-ci maddəni şərh edən misal

İşçilər 55 yaşa çatana qədər göstərilən xidmətlərin hər ili üzrə təqaüdə çıxma anında olan əmək haqqının 3%-nə bərabər pensiya ödənişi almaq hüququna malikdir.

Təqaüdə çıxma anında olan qiymətləndirilmiş əmək haqqının 3%-nə bərabər pensiya məbləği işçi 55 yaşına çatana qədər hər xidmət ilinə aid edilir. Bu tarixdən sonra, işçi tərəfindən göstərilən xidmətlər, plan üzrə pensiya ödənişində əhəmiyyətli artıma səbəb olmur. Həmin yaşdan sonra işçilərə heç bir pensiya ödənişi aid edilmir.

Aktuar fərziyyələr

72 Aktuar fərziyyələr qərəzsiz və qarşılıqlı uyğun olmalıdır.

73 Aktuar fərziyyələr, əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonra pensiya ödənişlərinin təmin olunması üzrə son xərcləri müəyyən edəcək dəyişiklərin müəssisə tərəfindən müəyyən olunan ən yaxşı qiymətidir. Aktuar fərziyyələr aşağıdakılardan ibarətdir:

- (a) pensiya almaq hüququna malik, müəssisədə hal-hazırda işləyən və keçmiş işçilərin (və onların öhdəsində olan şəxslərin) gələcək xarakteristikaları barədə demoqrafik fərziyyələr. Demoqrafik fərziyyələr aşağıdakı aspektləri nəzərdən keçirir:
 - (i) həm işçinin müəssisədə çalışdığı dövrdə, həm də əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonra ölüm faizi;
 - (ii) işçilərin axını, əlillik və vaxtından əvvəl təqaüdə çıxma dərəcəsi;
 - (iii) pensiya almaq hüququna malik, öhdəsində şəxslərin olduğu plan üzvlərinin payı; və
 - (iv) tibbi təminat planlarının istifadə olunma dərəcəsi; və
- (b) aşağıdakılarla əlaqədar maliyyə fərziyyələri:
 - (i) diskont dərəcəsi (bax. maddələr 78–82);
 - (ii) gələcək əmək haqqı və pensiya səviyyələri (bax. maddələr 83–87);
 - (iii) tibbi təminat üzrə müavinətlər ilə əlaqədar – əhəmiyyətli olduğu təqdirdə, ərizələrin işlənməsi və müavinətlərin ödənişi üzrə xərclər daxil olmaqla, tibbi təminat üzrə gələcək xərclər (bax. maddələr 88–91); və
 - (iv) plan aktivləri üzrə gözlənilən gəlir səviyyəsi (bax. maddələr 105–107).

74 Aktuar fərziyyələr ehtiyatsız və həddindən artıq konservativ irəli sürülsə əsassız sayılır.

75 Aktuar fərziyyələr inflyasiya, əmək haqqının artım dərəcəsi, plan aktivləri üzrə gözlənilən gəlir səviyyəsi və diskont dərəcəsi kimi faktorlar arasında iqtisadi əlaqələri əks etdirərsə, qarşılıqlı uyğun sayılır. Misal üçün, müəyyən inflyasiya dərəcəsindən asılı olan bütün fərziyyələr (faiz dərəcəsi, əmək haqqı və pensiya məbləğində artım üzrə fərziyyələr kimi) hər hansı gələcək dövr üzrə eyni inflyasiya dərəcəsini nəzərdə tutur.

76 Müəssisə, misal üçün, hiperinflyasiya şəraitində (bax. 29 №-li MUBS "Hiperinflyasiya şəraitində maliyyə hesabatları") və ya pensiya məbləği indeksləşdirildikdə və eyni valyutada və eyni şərtlər əsasında indeksləşdirilmiş istiqrazlar üzrə kifayət qədər dərin bazar mövcud olduqda olduğu kimi qiymətləndirmələr real ifadədə (inflyasiya dərəcəsinə görə düzəliş edilmiş) daha etibarlı olmazsa, diskont dərəcəsini və digər maliyyə fərziyyələrini nominal (qoyulmuş) ifadədə müəyyən edir.

77 Maliyyə fərziyyələri, öhdəliklərin yerinə yetirilməsi olduğu dövr üzrə balans hesabatı tarixinə bazar proqnozlarına əsaslanmalıdır.

Aktuar fərziyyələr: diskont dərəcəsi

- 78 **Əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonra pensiya ödənişləri (həm maliyyələşdirilmiş, həm də maliyyələşdirilməmiş) üzrə öhdəliklərin diskontlaşdırılması üçün istifadə olunan dərəcə, yüksək səviyyəli korporativ istiqrazların balans hesabatı tarixinə bazar gəlirliliyinə istinadən müəyyən olunmalıdır. Həmin istiqrazlar üzrə kifayət qədər dərin bazarın mövcud olmadığı ölkələrdə hökumət istiqrazları üzrə bazar gəlirliliyi (balans hesabatı tarixinə) istifadə olunmalıdır. Korporativ və ya hökumət istiqrazlarının valyutası və qiymətləndirilən şərtləri əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonra pensiya ödənişləri üzrə öhdəliklərin valyutası və şərtlərinə uyğun olmalıdır.**
- 79 Əhəmiyyətli təsirə malik aktuar fərziyyələrdən biri diskont dərəcəsidir. Diskont dərəcəsi aktuar və ya investisiya riskini deyil, pulun zaman dəyərini əks etdirir. Bundan əlavə, diskont dərəcəsi müəssisənin kreditörünə düşən müəssisəyə məxsus kredit riskini, eləcə də gələcək təcrübənin aktuar fərziyyələrdən fərqlənə biləcəyi riskini əks etdirmir.
- 80 Diskont dərəcəsi pensiya ödənişlərinin qiymətləndirilən müddətini əks etdirir. Təcrübədə müəssisə adətən, pensiya ödənişlərinin qiymətləndirilən müddətini, məbləğini və valyutasını əks etdirən vahid orta çəkili diskont dərəcəsi tətbiq etməklə buna nail olur.
- 81 Bəzi hallarda, bütün gözlənilən pensiya ödənişlərinin ödəmə müddətinə uyğun olan uzunmüddətli istiqrazlar üzrə kifayət qədər dərin bazar mövcud olmaya bilər. Belə hallarda, müəssisə müvafiq qısamüddətli ödənişlərin diskontlaşdırılması üçün tətbiq olunan cari bazar dərəcələrini istifadə edir və cari bazar dərəcələrinin ekstrapolyasiyası vasitəsilə uzunmüddətli öhdəliklər üzrə diskont dərəcəsinə hesablayır. Ödənişlərin təyin edildiyi plan üzrə öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyərinin ümumi məbləğinin, ödənilməsi mövcud olan korporativ və hökumət istiqrazlarının son ödəmə müddətindən kənara çıxan pensiyaların bir qisminə tətbiq edilən diskont dərəcəsinə qarşı həssas olması ehtimal olunmur.
- 82 Faiz xərcləri, öhdəliklərdə hər hansı əhəmiyyətli dəyişikliklər nəzərə alınmaqla, dövrün əvvəlinə müəyyən olunmuş diskont dərəcəsinin həmin dövr ərzində ödənişlərin təyin edildiyi plan üzrə öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyərində vurulması ilə hesablanır. Öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri balans hesabatında tanınmış öhdəlik məbləğindən fərqlənəcək, belə ki, həmin öhdəlik hər hansı plan aktivlərinin ədalətli dəyəri çıxılmaqla tanınmış və bəzi aktuar mənfəət və zərərlər və keçmiş xidmətlərin dəyəri dərhal tanınmamışdır. [Əlavə A, digər mövzularla bərabər faiz xərclərinin hesablanmasını şərh edir.]

Aktuar fərziyyələr: əmək haqqları, mükafatlar və tibbi təminat xərcləri

- 83 **Əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı mükafatlandırma üzrə öhdəliklərin qiymətləndirilməsi üçün əsas aşağıdakı məbləğləri əks etdirməlidir:**
- (a) **əmək haqqlarında qiymətləndirilmiş gələcək artımı;**
 - (b) **balans hesabatı tarixinə planın şərtlərinə uyğun olaraq qoyulan (və ya plan şərtlərindən kənara çıxan hər hansı konstruktiv öhdəliyin nəticəsi olan) mükafatlandırma; və**
 - (c) **ödənişlərin təyin edildiyi plan üzrə ödənilməli olan pensiya məbləğlərinə təsir edən hər hansı dövlət pensiyalarının səviyyəsində qiymətləndirilmiş gələcək dəyişikliklər, yalnız və yalnız əgər onlar:**
 - (i) **balans hesabatı tarixinə qədər qüvvəyə minmiş; və ya**
 - (ii) **keçmiş təcrübə və ya digər etibarlı dəlillər göstərir ki, həmin dövlət pensiyaları hər hansı əvvəlcədən təxmin edilə bilən şəkildə dəyişəcək (misal üçün, ümumi qiymət və ya əmək haqqı səviyyələrində dəyişikliklərə uyğun olaraq).**
- 84 Əmək haqqlarında gələcək artımın qiymətləndirilməsi zamanı inflyasiya, vəzifə, işdə irəliləyiş və işçi qüvvəsi bazarında tələb və təklif kimi digər uyğun faktorlar nəzərə alınır.
- 85 Əgər planın (və ya plan şərtlərindən kənara çıxan hər hansı konstruktiv öhdəliyin) rəsmi şərtlərində müəssisənin pensiya məbləğlərinə gələcək dövrlərdə dəyişiklik etməsi tələb olunursa, öhdəliyin ölçülməsi həmin dəyişiklikləri əks etdirir. Bu, misal üçün aşağıdakı hallarda baş verir:
- (a) müəssisə, misal üçün inflyasiya təsirinin aradan qaldırılması üçün pensiyaların artırılmasına dair keçmiş təcrübəyə malikdir və bu təcrübənin gələcəkdə dəyişəcəyi barədə heç bir dəlil mövcud deyil; və ya
 - (b) aktuar mənfəət artıq tanınmışdır və müəssisə, istər planın (və ya plan şərtlərindən kənara çıxan hər hansı konstruktiv öhdəliyin) rəsmi şərtlərinə, istərsə də qanunvericiliyə əsasən planda yaranan hər hansı artıqlığı plan iştirakçılarının faydası üçün istifadə etməlidir (bax. maddə 98(c)).
- 86 Aktuar fərziyyələr, balans hesabatı tarixində planın (və ya konstruktiv öhdəliyin) rəsmi şərtlərində nəzərdə tutulmayan gələcək pensiya dəyişikliklərini əks etdirmir. Belə dəyişikliklər aşağıdakı məbləğlərdə əks olunacaq:

- (a) keçmiş xidmətlərin dəyəri, onların dəyişikliyə qədər göstərilən xidmətlər üzrə mükafatları dəyişdirdiyi dərəcədə; və
- (b) dəyişiklikdən sonrakı dövrlər üzrə cari xidmət dəyəri, onların dəyişiklikdən sonra göstərilən xidmətlər üzrə mükafatları dəyişdirdiyi dərəcədə.

- 87 Əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı bəzi mükafatlandırma dövlət pensiyaları və ya dövlət tibbi təminatı kimi dəyişənlər ilə əlaqədardır. Belə mükafatlandırmaların ölçülməsi, keçmiş təcrübə və digər etibarlı dəlillərə əsaslanaraq, həmin dəyişənlərdə gözlənilən dəyişiklikləri əks etdirir.
- 88 **Tibbi təminat üzrə xərclər ilə əlaqədar fərziyyələr, inflyasiya və tibbi təminat üzrə xərclərdə spesifik dəyişikliklər ilə şərtləndirilən tibbi xidmətlər üzrə xərclərdə gələcək dəyişiklikləri nəzərə almalıdır.**
- 89 Əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı tibbi təminat üzrə imtiyazların ölçülməsi, tibbi yardım almaq üçün gələcək müraciətlərin tezliyi və səviyyəsi və həmin müraciətlərə cavab verilməsinin xərcləri barədə fərziyyələrin edilməsini tələb edir. Müəssisə, gələcək tibbi xərcləri müəssisənin təcrübəsinə dair məlumat əsasında qiymətləndirir (lazım olduqda digər müəssisələr, sığorta şirkətləri, tibb müəssisələri və digər mənbələrdən olan məlumatlar əlavə olunmaqla). Gələcək tibbi xərclərin qiymətləndirilməsi texniki irəliləyişin təsirini, tibbi xidmətlərin göstərilməsi və istehlakı sxemində dəyişiklikləri və plan iştirakçılarının səhhətindəki dəyişiklikləri nəzərdə tutur.
- 90 Müraciətlərin tezliyi və səviyyəsi işçilərin (və onların öhdəliyində olan şəxslərin) yaşı, səhhətinin vəziyyəti və cinsi kimi faktorlara qarşı həssasdır və coğrafi yerləşmə kimi digər faktorlara qarşı həssas ola bilər. Buna görə də, keçmiş məlumatlara düzəlişlər, əhəlinin demoqrafik tərkibinin keçmiş məlumatların əsaslandığı əhəlinin demoqrafik tərkibinə nisbətən dəyişdiyi dərəcədə edilir. Bu məlumatlara həmçinin, keçmiş tendensiyaların davam etməyəcəyi haqqında etibarlı dəlillər mövcud olduğu təqdirdə düzəliş edilir.
- 91 Əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı bəzi tibbi təminat planları, planda nəzərdə tutulan tibbi təminat xərclərinin ödənilməsi üçün, işçilərin pul qoyuluşu etmələrini tələb edir. Gələcək tibbi təminat üzrə xərclərin qiymətləndirilməsi zamanı, balans hesabatı tarixində planın şərtlərinə uyğun olaraq (və ya bu şərtlərdən kənara çıxan hər hansı konstruktiv öhdəlik ilə əlaqədar) hər hansı bu növ qoyuluşlar nəzərə alınır. Belə qoyuluşlarda dəyişikliklər keçmiş xidmətlərin dəyəri və ya, tətbiq oluna bildiyi hallarda, sekvestrlər ilə nəticələnir. Tibbi yardım üçün müraciət edən işçilərə xidmət göstərilməsi üzrə xərclər dövlət və ya digər tibb müəssisələri tərəfindən təmin olunan imtiyazlar hesabına azaldıla bilər (bax. maddələr 83(c) və 87).

Aktuar mənfəət və zərər

- 92 **54-cü maddəyə uyğun olaraq ödənişlərin təyin edildiyi plan üzrə öhdəliklərin qiymətləndirilməsi zamanı müəssisə, 58A maddəsinə əsasən, əgər hesabat dövrünün sonuna yığılmış tanınmayan aktuar mənfəət və zərərlər aşağıdakı məbləğlərdən daha böyük olandan artıq olarsa, aktuar mənfəət və zərərlərin müvafiq payını (93-cü maddədə göstəriləndiyi kimi) gəlir və xərclər kimi tanımalıdır:**
- (a) həmin tarixə ödənişlərin təyin edildiyi plan üzrə öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyərinin 10%-i (plan aktivləri çıxılmazdan əvvəl); və
 - (b) həmin tarixə hər hansı plan aktivlərinin ədalətli dəyərinin 10%-i.
- Bu məhdudiyyətlər ödənişlərin təyin edildiyi hər plan üzrə ayrılıqda hesablanmalı və tətbiq olunmalıdır.**
- 93 **Ödənişlərin təyin edildiyi hər plan üzrə ödənilməli olan aktuar mənfəət və zərərlərin payı, planda iştirak edən işçilərin gözlənilən orta xidmət müddətinə bölünən 92-ci maddəyə uyğun olaraq müəyyən edilmiş artıq məbləğdir. Lakin, mənfəət və zərərlərə eyni hesablama bazasının tətbiq edilməsi və bu bazanın dövrdən dövrə ardıcıl olaraq istifadə edilməsi şərtilə, müəssisə aktuar mənfəət və zərərlərin daha tez tanınması ilə nəticələncək hər hansı sistemik metod tətbiq edə bilər. Müəssisə həmin metod, hətta aktuar mənfəət və zərərlər 92-ci maddədə göstərilən məhdudiyyətlər çərçivəsində olarsa, tətbiq edə bilər.**
- 93A **Əgər 93-cü maddədə buna yol verilərsə, müəssisə, aktuar mənfəət və zərərlərin yarandığı dövrdə tanınması siyasətini qəbul edir. Müəssisə, aşağıdakılara da eyni şəkildə davranılması şərtilə, 93B–93D maddələrinə uyğun olaraq onları mənfəət və zərərdən kənarda tanıya bilər:**
- (a) **ödənişlərin təyin edildiyi bütün pensiya planları; və**
 - (b) **bütün aktuar mənfəət və zərərlər.**
- 93B 93A maddəsinə uyğun olaraq mənfəət və zərərdən kənarda tanınan aktuar mənfəət və zərərlər, yalnız 1 №-li MUBS-un (2003-cü ilin redaksiyasında) 96-cı maddəsində göstərilən maddələrin daxil olduğu “tanınmış gəlirlər və xərclər haqqında hesabat” adlı kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabatda təqdim olunmalıdır. Müəssisə, aktuar mənfəət və zərərləri 1 №-li MUBS-un 101-ci maddəsində istinad edilən kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabatın sütunlu formasında və ya 1 №-li MUBS-un 97-ci maddəsində göstərilən maddələri daxil edən hər hansı digər formalarda göstərməməlidir.

- 93C Aktuar mənfəət və zərərləri 93A maddəsinə uyğun olaraq tanıyan müəssisə həmçinin, 58B maddəsində qoyulan məhdudiyətdən yaranan hər hansı düzəlişləri mənfəət və ya zərər haqqında hesabatdan kənar, “tanınmış gəlirlər və xərclər haqqında hesabat”da tanınmalıdır.
- 93D Aktuar mənfəət və zərərlər, eləcə də “tanınmış gəlirlər və xərclər haqqında hesabat”da tanınmış 58B maddəsində qoyulan məhdudiyətdən yaranan hər hansı düzəlişlər dərhal bölüşdürülməmiş mənfəətdə tanınmalıdır. Onlar sonrakı dövrün mənfəət və ya zərərinə tanınmamalıdır.
- 94 Aktuar mənfəət və zərərlər həm ödənişlərin təyin edildiyi plan üzrə öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyərində, həm də hər hansı əlaqədar plan aktivlərinin ədalətli dəyərində artım və ya azalmalardan yarana bilər. Aktuar mənfəət və zərərlərin yaranmasının səbəblərinə misal üçün aşağıdakılar daxildir:
- kadr axınının, vaxtından əvvəl təqaüdə çıxmanın, ölümlərin və ya əmək haqqı, pensiyalar (əgər planın rəsmi və ya konstruktiv şərtləri inflyasiya nəzərə alınmaqla ödənişlərin artımını nəzərdə tutursa) və ya tibbi təminat üzrə xərclərdə artımın gözlənilməz yüksək və ya aşağı dərəcəsi;
 - gələcəkdə kadr axınının, vaxtından əvvəl təqaüdə çıxmanın, ölümlərin və ya əmək haqqı, pensiyalar (əgər planın rəsmi və ya konstruktiv şərtləri inflyasiya nəzərə alınmaqla ödənişlərin artımını nəzərdə tutursa) və ya tibbi təminat üzrə xərclərdə artımın qiymətləndirilməsində dəyişikliklərin təsiri;
 - diskont dərəcəsində dəyişikliklər; və
 - plan aktivləri üzrə faktiki gəlir ilə gözlənilən gəlir arasındakı fərq (bax. maddələr 105–107).
- 95 Uzun müddətdə aktuar mənfəət və zərərlər qarşılıqlı əvəzləşdirilə bilər. Bu səbəbdən, əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı mükafatlandırma üzrə öhdəliklərin qiymətləndirilməsi ən yaxşı qiymətdən kənarlaşmalar diapazonu (“dəhlizi”) kimi baxıla bilər. Müəssisənin həmin diapazona düşən aktuar mənfəət və zərərləri tanımasına yol verilir, lakin tələb olunmur. Bu Standart, müəssisənin ən azından, “üstəgəl-çıx 10%” məbləğində müəyyən olunan diapazondan kənar çıxan aktuar mənfəət və zərərlərin müəyyən payını tanımasını tələb edir. [Əlavə A, digər mövzularla bərabər, aktuar mənfəət və zərərlərin uçotunu şərh edir.] Standart həmçinin, daha tez tanınma üzrə sistematik metodların tətbiqinə yol verir (həmin metodların 93-cü maddədə göstərilən şərtlərə cavab verməsi şərtilə). Həmin yol verilən metodlara, misal üçün həm “dəhliz” çərçivəsində, həm də ondan kənar olan bütün aktuar mənfəət və zərərlərin dərhal tanınması daxildir. 155-ci maddənin (b)(iii) bəndində, sonrakı aktuar mənfəətin uçotu zamanı keçid öhdəliyinin hər hansı tanınmayan hissəsinin nəzərə alınması vacibliyini izah edir.

Keçmiş xidmətlərin dəyəri

- 96 **54-cü maddəyə uyğun olaraq ödənişlərin təyin edildiyi plan üzrə öhdəliklərin qiymətləndirilməsi zamanı müəssisə, 58A maddəsinə əsasən, keçmiş xidmətlərin dəyərini, pensiya ödənişlərinə zəmanət verilənə qədər, xətti metod əsasında orta vaxt müddəti ərzində xərc kimi tanınmalıdır. Ödənişlərin təyin edildiyi planın təqdimatından dərhal sonra və ya həmin plana edilən dəyişikliklər nəticəsində pensiya ödənişlərinə zəmanət verildiyi dərəcədə, müəssisə keçmiş xidmətlərin dəyərini dərhal tanımalıdır.**
- 97 Keçmiş xidmətlərin dəyəri müəssisə ödənişlərin təyin edildiyi pensiya planını təqdim etdikdə və ya qüvvədə olan plan üzrə ödənilməli olan pensiyalara dəyişiklik etdikdə yaranır. Belə dəyişikliklər pensiya ödənişlərinə zəmanət verildiyi dövrə qədər olan dövrdə işçilərin xidmətlərinə cavab olaraq edilir. Beləliklə, keçmiş xidmətlərin dəyəri, onun əvvəlki dövrlərdə göstərilmiş xidmətlərə aid olması faktından asılı olmayaraq, həmin dövr üzrə tanınır. Keçmiş xidmətlərin dəyəri düzəliş nəticəsində öhdəliklərdə dəyişiklik kimi qiymətləndirilir (bax. maddə 64).

97-ci maddəni şərh edən misal	
Pensiya təminatı hər xidmət ili üzrə təqaüdə çıxma anında olan əmək haqqı məbləğinin 2%-i məbləğində aylıq pensiya ödənişini təmin edir. Ödənişlər beş illik xidmət müddətindən sonra zəmanətli olur. 1 yanvar 20X5-ci il tarixində müəssisə, 1 yanvar 20X1-ci il tarixindən etibarən pensiya ödənişlərini hər xidmət ili üzrə təqaüdə çıxma anında olan əmək haqqı məbləğinin 2.5%-nə qədər artırır. Pensiya ödənişlərinin artırıldığı tarixdə, 1 yanvar 20X1-ci il tarixindən 1 yanvar 20X5-ci il tarixinə qədər göstərilən xidmətlər üzrə əlavə ödənişlərin diskontlaşdırılmış dəyəri aşağıdakı kimi idi:	
1/1/X5 tarixinə beş ildən artıq işləyən işçilər	150
1/1/X5 tarixinə beş ildən az işləyən işçilər (ödənişlərə zəmanət verilənə qədər orta müddət: üç il)	120

Müəssisə 150 işçinin pensiya ödənişlərini dərhal tanıyır, belə ki onlar artıq zamanətlidir. 120 işçinin pensiya ödənişləri isə 1 yanvar 20X5-ci il tarixindən etibarən üç il ərzində xətti metod əsasında tanınacaq.

- 98 Keçmiş xidmətlərin dəyərində aşağıdakılar daxil deyil:
- (a) əmək haqqı artımı ilə əlaqədar qabaqcadan fərz edilmiş və faktiki məbləğlər arasındakı fərqin keçmiş illərdə göstərilmiş xidmətlərə görə pensiya ödənişləri üzrə öhdəliklərə təsiri (bu halda keçmiş xidmətlərin dəyəri mövcud deyil, belə ki, aktuar fərziyyələrdə proqnozlaşdırılan əmək haqqı məbləği nəzərdə tutulur);
 - (b) pensiyaların artırılması üzrə konstruktiv öhdəliyə malik olduğu hallarda, müəssisənin öz ixtiyarı ilə pensiya məbləğlərində edilən artımın olduğundan az və ya olduğundan çox qiymətləndirilməsi (bu halda keçmiş xidmətlərin dəyəri mövcud deyil, belə ki, aktuar fərziyyələrdə belə artım nəzərdə tutulur);
 - (c) həтта artırılmış pensiya məbləğlərinin hələ rəsmi olaraq elan olunmadığı təqdirdə, planın rəsmi şərtləri (və ya bu şərtlərdən kənara çıxan konstruktiv öhdəlik) və ya qanunvericilik müəssisənin planda yaranan hər hansı artıqlığı plan iştirakçılarının maraqları üçün istifadə etməsini tələb edirsə, maliyyə hesabatlarında artıq tanınmış aktuar mənfəətdən yaranan pensiya məbləğlərində artımın qiymətləndirilməsi (öhdəliklərin bu cür artımı keçmiş xidmətlərin dəyəri yox, aktuar zərəmdir, bax. maddə 85(b));
 - (ç) yeni və ya artırılmış pensiya məbləğlərinin mövcud olmadığı təqdirdə, işçilərin pensiyalara zəmanət verilməsi üçün lazım olan tələbləri yerinə yetirməsi zamanı zəmanətli pensiya məbləğlərinin artımı (bu halda keçmiş xidmətlərin dəyəri mövcud deyil, belə ki, pensiyalar üzrə qiymətləndirilmiş xərclərin dəyəri xidmətlər göstərildikcə, cari xidmət dəyəri kimi tanınmışdır); və
 - (d) gələcək xidmətlərə görə pensiya ödənişlərini azaldan plan düzəlişlərinin təsiri (sekvestr).
- 99 Yeni pensiya ödənişləri müəyyən olunanda və ya mövcud pensiya ödənişlərinə dəyişiklik edildikdə, müəssisə, keçmiş xidmətlərin dəyəri üzrə amortizasiya qrafikini müəyyən edir. Həmin qrafikdə sonrakı dəyişikliklərin müəyyən olunması və tətbiqi üçün lazım olan ətraflı qeydlərin aparılması mümkün deyil. Bundan əlavə, bu dəyişikliklərin təsirinə sekvestr və ya plan üzrə son hesablaşma aparıldıqda əhəmiyyətli olacağı ehtimal olunur. Beləliklə, müəssisə keçmiş xidmətlərin dəyəri üzrə amortizasiya qrafikinə sekvestr və ya plan üzrə son hesablaşma aparıldıqda düzəliş edir.
- 100 Müəssisə, qüvvədə olan müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid mükafatlandırılmaların məbləğini azaltdıqda, bunun nəticəsində müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərdə yaranan azalma azaldılmış pensiyaların zamanətli olduğu dövrə qədər olan orta vaxt müddəti ərzində (mənfə) keçmiş xidmətlərin dəyəri kimi tanınır.
- 101 Müəssisə, qüvvədə olan müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid müəyyən mükafatların məbləğini azaltdıqda və eyni zamanda həmin işçilərə plan üzrə digər ödənişləri artırıqda, dəyişikliyi vahid xalis dəyişiklik kimi uçota alır.

Tanınma və ölçülmə: planın aktivləri

Plan aktivlərinin ədalətli dəyəri

- 102 Plan aktivlərinin ədalətli dəyəri 54-cü maddəyə uyğun olaraq balans hesabatında tanınan məbləğin müəyyən olunması zamanı çıxılır. Bazar qiymətinin məlum olmadığı təqdirdə plan aktivlərinin ədalətli dəyəri misal üçün, gözlənilən gələcək pul vəsaitləri daxilolmalarının həm plan aktivləri ilə əlaqədar riski, həm də həmin aktivlərin xaric olmasının gözlənilən tarixi və ödəniş müddətini əks etdirən diskont dərəcəsi ilə diskontlaşdırılması vasitəsilə qiymətləndirilir (və ya, ödəniş müddəti olmazsa, müvafiq öhdəliyin yerinə yetirilməsinə qədər gözlənilən dövr).
- 103 Plan aktivləri hesabat verən müəssisənin fonda ödəməli olduğu ödənilməmiş qoyuluşları, o cümlədən müəssisə tərəfindən buraxılan və fond tərəfindən saxlanılan hər hansı transfer olunmayan maliyyə alətlərini daxil etmir. Plan aktivləri işçilərin mükafatlandırılması ilə əlaqədar olmayan hər hansı fond öhdəlikləri ilə azaldılır, misal üçün, ticarət və digər kreditor borcları və törəmə maliyyə alətlərindən yaranan öhdəliklər.

- 104 Plan aktivlərinə plan üzrə ödənilməli olan bütün və ya bəzi pensiyaların məbləğinə və müddətinə dəqiqliklə uyğun gələn sığorta polisləri daxil olduqda, həmin sığorta polislərinin ədalətli dəyəri 54-cü maddədə göstəriləndiyi kimi müvafiq öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri qəbul olunur (sığorta polisləri üzrə alınmalı məbləğlər tam olaraq bərpa oluna bilməzsə azaldılmalı olan).

Kompensasiya

- 104A Yalnız və yalnız digər tərəfin müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin yerinə yetirilməsi üçün tələb olunan xərclərin hamısını və ya bir hissəsini kompensasiya edəcəyi həqiqətən şübhəsizdirsə, müəssisə kompensasiya hüququnu ayrıca aktiv kimi tanıya bilər. Müəssisə bu aktiv ədalətli dəyəri ilə qiymətləndirməlidir. Bütün digər baxımlardan, müəssisə həmin aktiv plan aktivləri kimi uçota almamalıdır. Mənfəət və zərər haqqında hesabatda müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı ilə əlaqədar xərclər kompensasiya üzrə tanınmış məbləğ çıxılmaqla təqdim oluna bilər.
- 104B Bəzi hallarda, müəssisə, digər tərəfin (sığortaçı kimi) müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin yerinə yetirilməsi üçün xərclərin hamısını və ya bir hissəsini ödəyəcəyini gözləyə bilər. 7-ci maddədə göstəriləndiyi kimi, müəyyən tələblərə cavab verən sığorta polisləri plan aktivləri sayılır. Müəssisə, müəyyən tələblərə cavab verən sığorta polislərini digər plan aktivləri kimi uçota alır və 104A maddəsi tətbiq olunmur (bax. maddələr 39–42 və 104).
- 104C Sığorta polisi müəyyən tələblərə cavab verən sığorta polisi olmazsa, həmin sığorta polisi planın aktiv deyil. 104A maddəsində aşağıdakı hallar nəzərdən keçirilir: müəssisə sığorta polisi üzrə əvəzi ödəmə almaq hüququnu 54-cü maddəyə əsasən tanınan müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin müəyyən olunması zamanı çıxılma kimi deyil, ayrıca aktiv kimi tanıyır; bütün digər aspektlərdə müəssisə həmin aktiv plan aktivləri kimi uçota alır. Xüsusilə, 54-cü maddəyə əsasən tanınan müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəlik, müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı öhdəliyi üzrə və onunla əlaqədar kompensasiya hüququ üzrə məcmu xalis aktuar mənfəətin (zərərin) 92 və 93-cü maddələrə əsasən tanınmamış qaldığı dərəcədə artırılır (azaldılır). 120A maddəsinin (e)(iv) bəndi müəssisənin kompensasiya hüququ ilə müvafiq öhdəlik arasındakı əlaqənin qısa təsvirini açıqlamasını tələb edir.

104A–104C maddələrini şərh edən misal	
Öhdəliyin diskontlaşdırılmış dəyəri	1,241
Tanınmayan aktuar mənfəət	17
Balans hesabatında tanınmış öhdəlik	1,258
Plan üzrə ödənilməli olan bəzi pensiya ödənişlərinin məbləğinə və müddətinə dəqiq uyğun gələn sığorta polisləri üzrə hüquqlar. Həmin ödənişlərin hazırkı dəyəri 1,092-dir.	1,092
17-ə bərabər tanınmayan aktuar mənfəət öhdəlik və kompensasiya almaq hüquqları üzrə yığılmış xalis aktuar mənfəətdir.	

- 104D Kompensasiya hüququ plan üzrə ödənilməli olan bütün və ya bəzi pensiyaların məbləğinə və müddətinə dəqiqliklə uyğun gələn sığorta polisindən yarandıqda, həmin kompensasiya hüququnun ədalətli dəyəri 54-cü maddədə göstəriləndiyi kimi müvafiq öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri qəbul olunur (kompensasiya tam olaraq bərpa oluna bilməzsə azaldılmalı olan).

Plan aktivləri üzrə mənfəət

- 105 Plan aktivləri üzrə gözlənilən gəlir, mənfəət və zərər haqqında hesabatda tanınan xərclərin bir komponentidir. Plan aktivləri üzrə gözlənilən gəlir ilə faktiki gəlir arasındakı fərq aktuar mənfəət və ya zərərdir. Bu mənfəət və ya zərər, müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı öhdəliyi üzrə aktuar mənfəət və ya zərər ilə birlikdə, 92-ci maddədə göstərilən 10%-lik məhdudiyətlər ilə müqayisə olunan xalis məbləğin müəyyən olunmasında daxil edilir.

Plan aktivləri üzrə gözlənilən gəlir, dövrün əvvəlində müvafiq öhdəliyin tam müddəti ərzində alınacaq gəlirlər üzrə bazar gözləntilərinə əsaslanır. Plan aktivləri üzrə gözlənilən gəlir, dövr ərzində saxlanılan plan aktivlərinin ədalətli dəyərində fonda ödənilən faktiki qoyuluşlar və fondan ödənilən faktiki pensiya məbləğləri nəticəsində yaranan dəyişiklikləri əks etdirir.

106-cı maddəni şərh edən misal	
1 yanvar 20X1-ci il tarixinə, plan aktivlərinin ədalətli dəyəri 10,000 və xalis məcmu tanınmamış aktuar mənfəət 760 idi. 30 iyun 20X1-ci il tarixində, plan 1,900-ə bərabər pensiya ödənişləri etmiş və 4,900-ə bərabər qoyuluşlar əldə etmişdir. 31 dekabr 20X1-ci il tarixində, plan aktivlərinin ədalətli dəyəri 15,000 və müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri 14,792 idi. Öhdəliklər üzrə aktuar zərər 60-a bərabərdir.	
1 yanvar 20X1-ci il tarixində, hesabat verən müəssisə həmin tarixə olan bazar qiymətlərinə əsaslanaraq aşağıdakı hesablamaları etmişdir:	
	%
Fond tərəfindən ödənilməli olan vergidən sonra faiz və dividend gəliri	9.25
Plan aktivləri üzrə realizasiya olunan və ya olunmayan mənfəət (vergi çıxıldıqdan sonra)	2.00
İnzibati xərclər	(1.00)
Gözlənilən gəlir dərəcəsi	10.25
<i>20X1 ili üçün plan aktivləri üzrə gözlənilən və faktiki gəlir aşağıdakı kimi olmuşdu:</i>	
<i>12 aylıq müddətə saxlanılan 10,000 üzrə 10.25% dərəcə ilə gəlir</i>	<i>1,025</i>
<i>6 aylıq müddətə saxlanılan 3,000 üzrə 5% dərəcə ilə gəlir (hər altı ay ödənilməklə, illik 10.25%-ə ekvivalent)</i>	<i>150</i>
20X1 ili üçün plan aktivləri üzrə gözlənilən gəlir	1,175
<i>31 dekabr 20X1-ci il tarixinə plan aktivlərinin ədalətli dəyəri</i>	<i>15,000</i>
<i>1 yanvar 20X1-ci il tarixinə plan aktivlərinin ədalətli dəyəri</i>	<i>(10,000)</i>
<i>Əldə olunmuş qoyuluşlar</i>	<i>(4,900)</i>
<i>Ödənilmiş pensiyalar</i>	<i>1,900</i>
Plan aktivləri üzrə faktiki gəlir	2,000
<i>Plan aktivləri üzrə gözlənilən gəlir (1,175) ilə faktiki gəlir (2,000) arasındakı 825-ə bərabər fərq aktuar mənfəətdir. Beləliklə, məcmu xalis tanınmamış aktuar mənfəət 1,525-ə bərabərdir (760 üstəgəl 825, çıxılışın 60). 92-ci maddəyə əsasən, məhdudiyətlər 1,500 məbləğində müəyyən olunmuşdur ((i) 15,000-in 10%-i və (ii)</i>	

106-cı maddəni şərh edən misal

14,792-nin 10%-indən daha böyük olanı). Növbəti ildə (20X2), müəssisə mənfəət və zərər haqqında hesabatda işçilərin gözlənilən orta qalan iş ömrünə bölünməklə 25-ə bərabər (1,525 çıxılırsın 1,500) aktuar mənfəət tanıyır. 20X2 ilin plan aktivləri üzrə gözlənilən gəlir 1/1/X2 tarixinə öhdəliyin tam müddəti ərzində alınacaq gəlirlər üzrə bazar gözləntilərinə əsaslanacaq.

- 107 Plan aktivləri üzrə gözlənilən faktiki gəlirin müəyyən olunması zamanı, öhdəliyin qiymətləndirilməsi üzrə aktuar fərziyyələrə daxil edilməyən gözlənilən inzibati xərclər çıxılır.

Müəssisələrin birləşməsi

- 108 Müəssisələrin birləşməsi zamanı müəssisə, əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı pensiya ödənişlərindən yaranan aktiv və öhdəlikləri, plan aktivlərinin ədalətli dəyəri çıxılmaqla, öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri ilə tanıyır (bax. *“Müəssisələrin birləşməsi”* adlı 3 №-li MHBS). Öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri, hətta həmin öhdəliklər alış tarixində alınan müəssisə tərəfindən hələ tanınmamış olarsa, aşağıdakıları daxil edir:
- (a) alış tarixindən əvvəl yaranan aktuar mənfəət və zərərləri (onların 10%-lik “dəhliz” sərhədlərində olub-olmamasından asılı olmayaraq);
 - (b) alış tarixinə qədər pensiyalarda dəyişikliklərdən və ya yeni planın təqdim olunmasından yaranan keçmiş xidmətlərin dəyəri; və
 - (c) 155-ci maddənin (b) bəndinin keçid müddəalarına əsasən alınan müəssisə tərəfindən tanınmayan məbləğlər.

Sekvestrlər və plan üzrə son hesablaşmalar

- 109 Müəssisə, müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı ilə əlaqədar son hesablaşmalar və ya sekvestrlər üzrə yaranan mənfəət və ya zərərləri sekvestrlər və plan üzrə son hesablaşmalar həyata keçirildiyi zaman tanınmalıdır. Plan üzrə son hesablaşmalar və ya sekvestrlər üzrə yaranan mənfəət və ya zərərlərə daxildir:
- (a) müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyərinə yaranan hər hansı dəyişikliklər;
 - (b) plan aktivlərinin ədalətli dəyərinə yaranan hər hansı dəyişikliklər;
 - (c) 92 və 96-cı maddələrə əsasən ilkin olaraq tanınmayan əlaqədar aktuar mənfəət və ya zərərlər və keçmiş xidmətlərin dəyəri.
- 110 Sekvestrlər və plan üzrə son hesablaşmaların təsirlərinin müəyyən olunmasından əvvəl müəssisə, cari aktuar fərziyyələrdən (cari bazar faiz dərəcələri və digər bazar qiymətləri daxil olmaqla) istifadə edərək öhdəliyi (və onunla əlaqədar plan aktivlərini) yenidən qiymətləndirməlidir.
- 111 Sekvestr aşağıdakı hallarda həyata keçirilir:
- (a) müəssisə, planın əhatə etdiyi işçilərin sayını rəsmi olaraq əhəmiyyətli dərəcədə azaldıqda; və ya
 - (b) müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planının şərtləri dəyişdirildikdə və bununla da, cari işçilərin gələcək xidmətlərinin əhəmiyyətli hissəsi pensiyaların hesablanması artıq nəzərə alınmadıqda və ya yalnız azaldılan pensiyaların hesablanması nəzərə alındıqda.
- Sekvestr, müəssisənin bağlanması, müəyyən fəaliyyət növünün dayandırılması və planın ləğv olunması və ya dayandırılması kimi hər hansı xüsusi hadisə nəticəsində həyata keçirilə bilər. Nəticədə yaranan mənfəət və ya zərərin tanınması maliyyə hesabatlarına əhəmiyyətli təsir göstərəcəksə, hadisə sekvestr kimi təsnifləndirilmək üçün kifayət qədər əhəmiyyətlidir. Sekvestrlər adətən restrukturizasiya ilə bağlı olur. Beləliklə, müəssisə sekvestri onunla əlaqədar restrukturizasiya ilə eyni zamanda uçota alır.
- 112 Plan üzrə son hesablaşma, müəssisənin daxil olduğu və müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı şərtlərinə görə təqdim olunan pensiyaların hamısı və ya bir qismi ilə əlaqədar bütün sonrakı hüquqi və konstruktiv öhdəlikləri ləğv edən əməliyyat nəticəsində həyata keçirilir (misal üçün, əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı mükafatlandırma üzrə hüquqların ləğv edilməsi əvəzində işçilərə və ya onların keyrinə birdəfəlik ödənişlər edildikdə).

- 113 Bəzi hallarda müəssisə, cari və əvvəlki dövrlərdə göstərilən xidmətlər üzrə pensiyaların bir qisminin və ya hamısının maliyyələşdirilməsi üçün sığorta polisi əldə edir. Belə sığorta polisinin əldə olunması, əgər müəssisə sığortaçının sığorta polisində müəyyən olunan pensiyaları ödəmədiyi təqdirdə əlavə pensiyaların ödənilməsi üzrə hüquqi və konstruktiv öhdəliklərini saxlayarsa (bax. maddə 39), plan üzrə son hesablaşma deyil. 104A–104D maddələri plan aktivləri olmayan sığorta polislərinin tanınması və ölçülməsi məsələlərini şərh edir.
- 114 Plan üzrə son hesablaşma, həmin plan öhdəliyinin yerinə yetirilməsi vasitəsilə ləğv olunduğu və təqdirdə, sekvestrlər ilə eyni zamanda həyata keçirilir. Bunun nəticəsində plan fəaliyyətini dayandırır. Lakin, plan mahiyyət etibarilə eyni pensiya ödənişləri təklif edən yeni plan ilə əvəz olunarsa, onun ləğvi nə sekvestr, nə də son hesablaşma forması deyil.
- 115 Sekvestrin planın əhatə etdiyi yalnız bəzi işçilərə aid olduğu və ya öhdəliyinin yalnız bir hissəsinin yerinə yetirildiyi təqdirdə, mənfəət və zərərə əvvəllər tanınmayan keçmiş xidmətlərin dəyərinin və aktuar mənfəət və ya zərərlərin (və 155-ci maddənin (b) bəndinə əsasən tanınmamış qalan keçid maddələrinin) proporsional hissəsi daxil olur. Həmin proporsional hissə sekvestr və ya son hesablaşmadan əvvəl və sonra öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri əsasında müəyyən olunur (mövcud şərtlər daxilində digər metod daha rəasional olmazsa). Məsələn üçün, həmin plan üzrə sekvestr və ya son hesablaşmadan yaranan hər hansı mənfəəti ilk növbədə göstərilən plan ilə əlaqədar tanınmamış hər hansı keçmiş xidmətlərin dəyərinin kompensasiya olunması üçün istifadə etmək məqsəda uyğun ola bilər.

115-ci maddəni şərh edən misal

Müəssisə istehsal seqmentinin fəaliyyətini dayandırır və həmin seqmentin işçiləri artıq heç bir mükafatlandırma qazanmayacaqlar. Bu, plan üzrə son hesablaşma aparılmadan sekvestrdir. Sekvestrdən bilavasitə əvvəl cari aktuar fərziyyələri (cari bazar faiz dərəcələri və digər bazar qiymətləri daxil olmaqla) əsaslanaraq, müəssisə müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin xalis diskontlaşdırılmış dəyərinin 1,000-ə, plan aktivlərinin ədalətli dəyərinin 820-yə və məcmu xalis tanınmamış aktuar zərərlərin 50-yə bərabər olduğunu müəyyən etmişdir. Müəssisə, ilk olaraq standartı bir il əvvəl qəbul etmişdir. Bu zaman xalis öhdəliklər 100 vahid artmış və müəssisə bu artımı beş il ərzində tanımağı qərara almışdır (bax. maddə 155(b)). Sekvestr öhdəliklərin xalis diskontlaşdırılmış dəyərini 100 vahid, yəni 900-ə qədər azaldmışdır.

Əvvəllər tanınmayan aktuar mənfəət və keçid maddələrinin 10%-i (100/1,000) öhdəliklərin sekvestr vasitəsilə ləğv olunan hissəsinə aiddir. Beləliklə, sekvestrin təsiri aşağıdakı kimidir:

	<i>Sekvestrdən əvvəl</i>	<i>Sekvestr üzrə mənfəət</i>	<i>Sekvestrdən sonra</i>
<i>Öhdəliyinin xalis diskontlaşdırılmış dəyəri</i>	1,000	(100)	900
<i>Plan aktivlərinin ədalətli dəyəri</i>	(820)	–	(820)
	180	(100)	80
<i>Tanınmayan aktuar mənfəət</i>	50	(5)	45
<i>Tanınmayan keçid məbləğləri (100 × 4/5)</i>	(80)	8	(72)
<i>Balansda tanınan xalis öhdəlik</i>	150	(97)	53

Təqdimat

Qarşılıqlı əvəzləşdirmə

- 116 Bir plan ilə əlaqədar aktiv və digər plan ilə əlaqədar öhdəlik, ancaq və ancaq, aşağıdakı şərtlər ödəndikdə qarşılıqlı əvəz olunur:
- (a) müəssisə, bir planda yaranan artıqlığı digər plan ilə əlaqədar öhdəliyin yerinə yetirilməsi üçün istifadə etmək qanuni hüququna malik olduqda; və
 - (b) müəssisənin ya hesablaşmanı netto əsasında həyata keçirmək, ya da eyni vaxtda bir planda yaranan artıqlığı realizasiya etmək və digər plan ilə əlaqədar öhdəliyi yerinə yetirmək niyyəti olduqda.
- 117 Qarşılıqlı əvəzləşdirmə meyarları *"Maliyyə alətləri: Təqdimat"* adlı 32 №-li MUBS-da maliyyə alətləri üçün müəyyən olunmuş meyarlar ilə eynidir.

Qısamüddətli/uzunmüddətli fərqləndirməsi

- 118 Bəzi müəssisələr aktiv və öhdəlikləri qısamüddətli və uzunmüddətli aktiv və öhdəliklərə ayırır. Bu standart əmək fəaliyyətindən sonrakı mükafatlandırma üzrə yaranan aktiv və öhdəliklərin qısamüddətli və uzunmüddətli aktiv və öhdəliklərə ayrılmasını tələb etmir.

Əmək fəaliyyətinin başa çatmasından sonrakı mükafatlandırma üzrə xərclərin maliyyə komponentləri

- 119 Bu standart müəssisənin cari xidmət dəyərini, faiz xərclərini və plan aktivləri üzrə gözlənilən gəliri mənfəət və zərər haqqında hesabatda vahid gəlir və ya xərc maddəsi kimi təqdim etməli olduğunu müəyyən etmir.

Məlumatın açıqlanması

- 120 Müəssisə, maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinə müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planlarının xarakterini və dövr ərzində həmin planlarda baş verən dəyişikliklərin maliyyə nəticələrini qiymətləndirməyə imkan verən məlumatları açıqlamalıdır.
- 120A Müəssisə, müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planları üzrə aşağıdakı məlumatları açıqlamalıdır:
- (a) aktuar mənfəət və zərərlərin tanınması üzrə müəssisənin uçot siyasətini.
 - (b) plan növünün ümumi təsviri.
 - (c) dövr ərzində aşağıdakıların hər birinə aid oluna bilən təsirlər ayrıca göstərilməklə, dövrün əvvəlinə və sonuna müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyərinin uyğunlaşdırılması:
 - (i) cari xidmət dəyəri,
 - (ii) faiz xərcləri,
 - (iii) planın iştirakçıları tərəfindən edilən qoyuluşlar,
 - (iv) aktuar mənfəət və zərərlər,
 - (v) müəssisənin təqdimat valyutasından fərqli valyutada qiymətləndirilən plan üzrə xarici valyuta məzənnələrində dəyişikliklər,
 - (vi) ödənilmiş pensiyalar,
 - (vii) keçmiş xidmətlərin dəyəri,
 - (viii) müəssisələrin birləşməsi,
 - (ix) sekvestrlər və
 - (x) plan üzrə son hesablaşmalar.
 - (ç) müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin tam olaraq maliyyələşdirilməyən və tam və ya qismən maliyyələşdirilən planlardan yaranan məbləğlərə ayrılması.

- (d) dövr ərzində aşağıdakıların hər birinə aid oluna bilən təsirlər ayrıca göstərilməklə, dövrün əvvəlinə və sonuna 104A maddəsinə uyğun olaraq aktiv kimi tanınan hər hansı kompensasiya hüququnun və plan aktivlərinin ədalətli dəyərinin uyğunlaşdırılması:
- (i) plan aktivləri üzrə gözlənilən gəlir,
 - (ii) aktuar mənfəət və zərərlər,
 - (iii) müəssisənin təqdimat valyutasından fərqli valyutada qiymətləndirilən plan üzrə xarici valyuta məzənnələrində dəyişikliklər,
 - (iv) işəgötürən tərəfindən edilən qoyuluşlar,
 - (v) planın iştirakçıları tərəfindən edilən qoyuluşlar,
 - (vi) ödənilmiş pensiyalar,
 - (vii) müəssisələrin birləşməsi və
 - (viii) plan üzrə son hesablaşmalar.
- (e) ən azından aşağıdakılar göstərilməklə, (c) bəndində müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyərinin və (d) bəndində plan aktivlərinin ədalətli dəyərinin balans hesabatında tanınan aktiv və öhdəliklərə uyğunlaşdırılması:
- (i) balans hesabatında tanınmayan xalis aktuar mənfəət və ya zərərlər (bax. maddə 92);
 - (ii) balans hesabatında tanınmayan keçmiş xidmətlərin dəyəri (bax. maddə 96);
 - (iii) 58-ci maddənin (b) bəndində göstərilən məhdudiyətə görə aktiv kimi tanınmayan hər hansı məbləğ;
 - (iv) 104A maddəsinə uyğun olaraq aktiv kimi tanınan hər hansı kompensasiya hüququnun balans hesabatı tarixinə ədalətli dəyəri (kompensasiya hüququ və onunla bağlı öhdəlik arasında əlaqənin qısa təsviri ilə); və
 - (v) balans hesabatında tanınan digər məbləğlər.
- (ə) aşağıdakılardan hər biri üzrə mənfəət və zərərdə tanınan ümumi xərclər və onların daxil olduğu müvafiq maddələr:
- (i) cari xidmət dəyəri;
 - (ii) faiz xərcləri;
 - (iii) plan aktivləri üzrə gözlənilən gəlir;
 - (iv) 104A maddəsinə uyğun olaraq aktiv kimi tanınan hər hansı kompensasiya hüququ üzrə gözlənilən gəlir;
 - (v) aktuar mənfəət və zərərlər;
 - (vi) keçmiş xidmətlərin dəyəri;
 - (vii) plan üzrə hər hansı sekvestr və ya son hesablaşmaların təsiri; və
 - (viii) 58-ci maddənin (b) bəndində göstərilən məhdudiyətinin təsiri.
- (f) aşağıdakılardan hər biri üzrə tanınmış gəlir və xərclər haqqında hesabatda tanınan ümumi məbləğlər:
- (i) aktuar mənfəət və zərərlər; və
 - (ii) 58-ci maddənin (b) bəndində göstərilən məhdudiyətinin təsiri.
- (g) 93A maddəsinə uyğun olaraq aktuar mənfəət və zərərləri tanınmış gəlir və xərclər haqqında hesabatda tanıyan müəssisələr üçün, tanınmış gəlir və xərclər haqqında hesabatda tanınan aktuar mənfəət və zərərlərin məcmu dəyəri.
- (ğ) kapital alətlərinin, borc alətlərinin, əmlakın və bütün digər aktivlərin daxil olmalı olduğu, lakin bunlarla məhdulşmayan plan aktivlərinin hər əsas kateqoriyası üzrə, hər əsas kateqoriyanın ümumi plan aktivlərinin ədalətli dəyərindəki faizi və ya məbləği.
- (h) plan aktivlərinin ədalətli dəyərində aşağıdakı maddələr üzrə daxil edilən məbləğlər:
- (i) müəssisənin öz maliyyə alətlərinin hər kateqoriyası; və
 - (ii) müəssisənin tutduğu hər hansı əmlak və ya istifadə etdiyi digər aktivlər.
- (x) plan aktivlərinin əsas kateqoriyalarının təsiri daxil olmaqla, aktivlər üzrə gözlənilən ümumi gəlir dərəcəsinin müəyyən olunması üçün istifadə olunan metodun mətni təsviri.

- (i) plan aktivləri üzrə, o cümlədən 104A maddəsinə uyğun olaraq aktiv kimi tanınan hər hansı kompensasiya hüququ üzrə faktiki gəlir.
- (i) tətbiq olunduğu hallarda aşağıdakı maddələr daxil olmaqla, balans hesabatı tarixində istifadə olunan əsas aktuar fərziyyələr:
 - (i) diskont dərəcələri;
 - (ii) maliyyə hesabatlarında təqdim olunan dövrlər üzrə hər hansı plan aktivləri üzrə gözlənilən gəlir dərəcələri;
 - (iii) maliyyə hesabatlarında təqdim olunan dövrlər üzrə 104A maddəsinə uyğun olaraq aktiv kimi tanınan hər hansı kompensasiya hüququ üzrə gözlənilən gəlir dərəcələri;
 - (iv) əmək haqqlarında (və gələcək pensiya artımları üçün əsas kimi planın rəsmi və ya konstruktiv şərtlərində göstərilən indeks və ya digər dəyişkənlərdə dəyişikliklərdə) gözlənilən artım dərəcələri;
 - (v) tibbi təminat xərclərində dəyişiklik tendensiyaları; və
 - (vi) istifadə olunan hər hansı digər əhəmiyyətli aktuar fərziyyələr.

Müəssisə hər aktuar fərziyyə haqqında məlumatları sadəcə olaraq iki müxtəlif faiz və ya digər dəyişkənlər arasında nisbət kimi deyil, mütləq ifadədə (misal üçün, mütləq faiz kimi) açıqlamalıdır.

- (j) tibbi təminat xərclərində fərz olunan dəyişiklik tendensiyalarında bir faizlik artımın və bir faizlik azalmanın aşağıdakı maddələrə təsiri:
 - (i) əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı xalis dövrü tibbi təminat xərclərinin cari xidmət dəyəri və faiz xərcləri komponentlərinin məcmusu; və
 - (ii) tibbi təminat xərcləri üzrə əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı yığılmış pensiya öhdəlikləri.

Bu açıqlamaların məqsədləri baxımından bütün digər fərziyyələr sabit saxlanmalıdır. İnflyasiyanın yüksək olduğu iqtisadiyyatlarda fəaliyyət göstərən planlar üçün, inflyasiya dərəcəsinin aşağı olduğu iqtisadiyyatlarda bir faizlik artım və ya azalmanın təsiri ilə eyni olan tibbi təminat xərclərində fərz olunan dəyişiklik tendensiyalarında artım və ya azalmanın təsiri açıqlanmalıdır.

- (k) cari illik dövr və əvvəlki dörd illik dövrlər üzrə aşağıdakı maddələrin məbləğləri:
 - (i) müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri, plan aktivlərinin ədalətli dəyəri və planda artıqlıq və ya defisit; və
 - (ii) aşağıdakı maddələr üzrə təcrübədən irəli gələn düzəlişlər:
 - (A) balans hesabatı tarixinə olan plan öhdəliklərinin (1) məbləği və ya (2) faizi kimi göstərilən plan öhdəlikləri və
 - (B) balans hesabatı tarixinə olan plan aktivlərinin (1) məbləği və ya (2) faizi kimi göstərilən plan aktivləri.
- (q) müəyyən oluna biləcəyi dərəcədə, balans hesabatı tarixindən sonra başlayan illik dövr ərzində plana ödəniləcəyi gözlənilən qoyuluşların işəgötürən tərəfindən müəyyən olunan ən yaxşı qiyməti.

121 120A maddəsinin (b) bəndi plan növünün ümumi təsvirini tələb edir. Belə təsvir, misal üçün orta əmək haqqı dərəcəsinə əsaslanan planları təqaüdə çıxma anında mövcud olan əmək haqqına əsaslanan planlardan və əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı tibbi təminat planlarından fərqləndirir. Planın təsvirinə 52-ci maddəyə uyğun olaraq müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin ölçülməsinə daxil edilən konstruktiv öhdəliklərə səbəb olan qeyri-rəsmi praktikalar daxil edilməlidir. Sonrakı təfsilatlar tələb olunmur.

122 Müəssisənin birdən artıq müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planı olduqda məlumatlar cəm şəklində, hər plan üzrə ayrıca və ya təqdim olunan məlumatların daha faydalı olması prinsipi əsasında rəsmiləşdirilən qruplar üzrə açıqlana bilər. Məlumatları aşağıdakı kriteriyalar əsasında qruplaşdırmaq faydalı ola bilər:

- (a) planların coğrafi mövqeyi, misal üçün yerli planlar ilə xarici planların fərqləndirilməsi; və ya
- (b) planların müxtəlif əhəmiyyətli risklərə məruzluğu, misal üçün orta əmək haqqı dərəcəsinə əsaslanan planların təqaüdə çıxma anında mövcud olan əmək haqqına əsaslanan planlardan və əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı tibbi təminat planlarından fərqləndirilməsi.

Müəssisə plan qrupları üzrə məlumatları cəm şəklində açıqladıqda, belə açıqlamalar orta çəkili göstəricilər şəklində və ya göstəricilərin nisbətən dar diapazonunda təmin olunmalıdır.

- 123 30-cu maddə müəyyən edilmiş haqqlar üzrə pensiya planı kimi uçota alınan işəgötürənlər qrupunun müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planları haqqında əlavə açıqlamalar tələb edir.
- 124 *“Əlaqəli təriflər haqqında məlumatın açıqlanması”* adlı 24 №-li MUBS ilə tələb olunduqda, müəssisə aşağıdakı məlumatları açıqlamalıdır:
- (a) əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı pensiya planları üzrə əlaqəli təriflərlə əməliyyatlar; və
 - (b) əsas idarəetmə personalına əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı mükafatlandırma.
- 125 *“Qiymətləndirilmiş öhdəliklər, şərti öhdəliklər və şərti aktivlər”* adlı 37 №-li MUBS ilə tələb olunduqda, müəssisə əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı mükafatlandırma üzrə öhdəliklərdən yaranan şərti öhdəlikləri açıqlamalıdır.

Digər uzunmüddətli işçi mükafatlandırmaları

- 126 Digər uzunmüddətli işçi mükafatlandırmalarına misal olaraq aşağıdakılar göstərilə bilər:
- (a) uzunmüddətli iş stajı olan işçilərə verilən uzunmüddətli ödənişli məzuniyyətlər və yaradıcılıq məzuniyyətləri kimi uzunmüddətli ödənişli məzuniyyətlər;
 - (b) yubiley və ya uzunmüddətli xidmətə görə digər mükafatlandırmalar;
 - (c) əmək qabiliyyətinin itirilməsinə görə uzunmüddətli müavinətlər;
 - (ç) işçinin xidmətləri göstərdiyi dövrdən sonra on iki ay və ya daha uzun müddət ərzində ödənilməli olan mənfəətdə iştirak payları və mükafatlar; və
 - (d) qazanıldığı dövrdən sonra on iki ay və ya daha uzun müddət ərzində ödənilən təxirə salınmış kompensasiyalar.
- 127 Digər uzunmüddətli mükafatlandırmaların ölçülməsi adətən əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı mükafatlandırmaların ölçülməsi ilə eyni qeyri-müəyyənlik dərəcəsinə məruz olmur. Bundan əlavə, digər uzunmüddətli işçi mükafatlandırmalarının təqdimatı və ya onlara dəyişikliklər nadir hallarda məbləğ baxımından əhəmiyyətli keçmiş xidmətlərin dəyərinin yaranmasına səbəb olur. Bu səbəblər üzündən, hazırkı Standart digər uzunmüddətli mükafatlandırmalar üzrə sadələşdirilmiş uçot metodunun tətbiqini tələb edir. Həmin metod ilə əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı mükafatlandırmaların uçotu metodu arasındakı fərqlər aşağıdakılardan ibarətdir:
- (a) aktuar mənfəət və zərərlər dərhal tanınır və “dəhliz” məhdudiyyətləri tətbiq olunmur; və
 - (b) keçmiş xidmətlərin tam dəyəri dərhal tanınır.

Tanınma və ölçülmə

- 128 Digər uzunmüddətli işçi mükafatlandırmaları üzrə tanınan öhdəlik məbləği aşağıdakı məbləğlərin xalis dəyərinə bərabər olmalıdır:
- (a) balans hesabatı tarixində müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri (bax. maddə 64);
 - (b) çıxılsın, hesabına öhdəliklərin birbaşa yerinə yetirilməli olduğu balans hesabatı tarixində plan aktivlərinin ədalətli dəyəri (mövcuddursa) (bax. maddələr 102–104).
- Öhdəliyin qiymətləndirilməsi zamanı müəssisə, 54 və 61-ci maddələr istisna olmaqla, 49-91-ci maddələri tətbiq etməlidir. Kompensasiya hüququnun tanınması və qiymətləndirilməsi zamanı müəssisə 104A maddəsini tətbiq etməlidir.
- 129 Digər uzunmüddətli işçi mükafatlandırmaları üzrə müəssisə aşağıdakı məbləğlərin xalis dəyərini xərc və ya (58-ci maddəyə əsasən) gəlir kimi tanımalıdır (əgər digər standart həmin məbləğlərin aktivlərin dəyərinə daxil edilməsini tələb etməzsə və ya buna yol verməzsə):
- (a) cari xidmətləri dəyəri (bax. maddələr 63–91);
 - (b) faiz xərcləri (bax. maddə 82);
 - (c) hər hansı plan aktivləri (bax. maddələr 105–107) və aktiv kimi tanınan hər hansı kompensasiya hüququ (bax. maddə 104A) üzrə gözlənilən gəlir;
 - (ç) dərhal tanınmalı olan aktuar mənfəət və zərərlər;
 - (d) dərhal tanınmalı olan keçmiş xidmətlərin dəyəri; və

(e) **hər hansı sekvestr və ya plan üzrə son hesablaşmaların təsiri (bax. maddələr 109 və 110).**

- 130 Digər uzunmüddətli işçi mükafatlandırmaqlarının bir forması əmək qabiliyyətinin itirilməsinə görə uzunmüddətli müavinətlərdir. Mükafatlandırmanın səviyyəsi xidmət müddətindən asılıdırsa, öhdəlik xidmətlərin göstərilməsi anında yaranır. Həmin öhdəliyin ölçülməsi ödənişin və bu ödənişin həyata keçiriləcəyi vaxt müddətinin tələb olunacağı ehtimalını əks etdirir. Əgər mükafatlandırmanın səviyyəsi xidmət müddətindən asılı olmayaraq əmək qabiliyyətini itirmiş istənilən şəxs üçün eynidirsə, həmin mükafatlandırmanın gözlənilən dəyəri əmək qabiliyyətinin uzunmüddətli itirilməsinə səbəb olan hadisənin baş verdiyi anda tanınır.

Məlumatın açıqlanması

- 131 Baxmayaraq ki, bu standart digər uzunmüddətli işçi mükafatlandırmaqları haqqında xüsusi açıqlamalar tələb etmir, digər standartlar, misal üçün belə mükafatlandırmaqlardan yaranan xərclərin əhəmiyyətli olduğu və bununla əlaqədar "*Maliyyə hesabatlarının təqdim edilməsi*" adlı 1 №-li MUBS-a uyğun olaraq açıqlamaların tələb edildiyi təqdirdə, açıqlamalar tələb edəcək. "*Əlaqəli tərəflər haqqında məlumatın açıqlanması*" adlı 24 №-li MUBS ilə tələb olunduqda, müəssisə əsas idarəetmə personalı üçün digər uzunmüddətli işçi mükafatlandırmaqları haqqında məlumatları açıqlayır.

İşdən çıxma müavinəti

- 132 Bu Standart işdən çıxma müavinətlərini digər işçi mükafatlandırmaqlarından ayrı şərh edir, belə ki, bu zaman öhdəliyin yaranmasına səbəb olan hadisə işçinin göstərdiyi xidmətlər deyil, onun işdən çıxmasıdır.

Tanınma

- 133 Müəssisə, yalnız və yalnız aşağıdakılar ilə əlaqədar rəsmi öhdəliklərə malik olduğu təqdirdə, işdən çıxma müavinətlərini öhdəlik və xərc kimi tanımalıdır:

- (a) işçi və ya işçilər qrupunun təqaüdə çıxma yaşına çatana qədər işdən çıxarılması; və ya
(b) işçiyə öz istəyi ilə işdən çıxmaq təklifi ilə əlaqədar işdən çıxma müavinətinin ödənilməsi.

- 134 Müəssisə, işdən çıxma müavinətlərini ödənilməsi üzrə rəsmi təfəsilatlı plana malik olduğu və həmin planı öz istəyi ilə dayandırmaq real imkanına sahib olmadığı təqdirdə, rəsmi olaraq işdən çıxma müavinətlərini ödəməlidir. Təfəsilatlı plana, ən azından aşağıdakılar daxil olmalıdır:

- (a) işdən çıxarılması nəzərdə tutulan işçilərin yerləşməsi, funksiyaları və təqribi sayı;
(b) hər ixtisas və ya vəzifə üzrə işdən çıxma müavinətləri; və
(c) planın icra olunma vaxtı. Planın icrasına mümkün qədər tez başlanmalı, icranın müddəti isə plana əhəmiyyətli dəyişikliklərin edilməsi ehtimalının yaranmaması üçün mümkün qədər qısa olmalıdır.

- 135 Müəssisə qanunvericilik, işçilər və ya onların nümayəndələri ilə bağlanmış müqavilə və ya digər razılaşma, iş təcrübəsinə əsaslanan konstruktiv öhdəlik, adət və ya ədalətli davranmaq istəyinə əsasən, işçi işdən çıxarıldığı zaman ona ödəniş etməli (və ya hər hansı digər mükafatlandırma təmin etməli) ola bilər. Belə ödənişlər işdən çıxma müavinətləridir. İşdən çıxma müavinətləri adətən birdəfəlik ödənişlər şəklində həyata keçirilir, lakin bəzən aşağıdakıları daxil edə bilər:

- (a) pensiyaların və ya əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı digər mükafatlandırmaqların pensiya planı vasitəsilə ya da birbaşa olaraq artırılması; və
(b) əgər işçi müəssisəyə iqtisadi səmərə gətirən xidmətləri artıq göstərmirsə, xüsusi olaraq müəyyən edilmiş dövrün sonuna qədər əmək haqqının ödənilməsi.

- 136 Bəzi işçi mükafatlandırmaqları işdən çıxma səbəblərindən asılı olmayaraq ödənilməlidir. Belə mükafatlandırmaqların ödənilməsi müəyyəndir (və zəmanətli pensiyaların alınması şərtlərinin yerinə yetirilməsindən, o cümlədən minimum xidmət müddətindən asılıdır), lakin onların ödənilmə müddəti qeyri-müəyyəndir. Baxmayaraq ki, bəzi ölkələrdə belə mükafatlandırmaqlar işdən çıxmaya görə kompensasiya və ya işdən çıxma zamanı çəkilən zərərin ödənilməsi üzrə zəmanətlər adlandırılır, onlar işdən çıxma müavinətlərindən çox əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı mükafatlandırmaqlardır və müəssisə onları əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı mükafatlandırmaqlar kimi uçota almalıdır. Bəzi müəssisələr işçinin öz xahişi ilə könüllü işdən çıxmasına görə (məhiyyət etibarilə bu, əmək fəaliyyətinin başa çatdırılmasından sonrakı mükafatlandırmaqlardır), müəssisənin tələbi ilə məcburi işdən çıxmaya görə nisbətən daha aşağı mükafatlandırma təmin edir. Məcburi işdən çıxma zamanı ödənilməli olan əlavə mükafatlandırma işdən çıxma müavinətidir.

- 137 İşdən çıxma müavinətləri müəssisəyə gələcək iqtisadi səmərələr təmin etmir və dərhal xərc kimi tanınmalıdır.

- 138 Müəssisə, işdən çıxma müavinətlərini tanıdığı halda, pensiya planı və ya digər işçi mükafatlandırma üzrə sekvestri də uçota almalı ola bilər (bax. maddə 109).

Ölçülmə

- 139 İşdən çıxma müavinətinin balans hesabatı tarixindən sonra 12 aydan uzun müddət ərzində ödənilməli olduğu hallarda, onlar 78-ci maddədə göstərilən diskont dərəcəsi əsasında diskontlaşdırılmalıdır.
- 140 İşçilərə öz xahişi ilə işdən çıxma təklifi edildikdə, işdən çıxma müavinətlərinin ölçülməsi həmin təklifi qəbul edəcəyi gözlənilən işçilərin sayına əsaslanır.

Məlumatın açıqlanması

- 141 Öz xahişi ilə işdən çıxma təklifini qəbul edəcəyi gözlənilən işçilərin sayı qeyri-müəyyən olarsa, şərti öhdəlik mövcuddur. *“Qiymətləndirilmiş öhdəliklər, şərti öhdəliklər və şərti aktivlər”* adlı 37 №-li MUBS-da tələb olduğu kimi, öhdəliklərin yerinə yetirilməsi zamanı iqtisadi səmərələrin xaric olması ehtimalı müddət baxımından uzaq olmazsa, müəssisə şərti öhdəliklər haqqında məlumatı açıqlayır.
- 142 1 №-li MUBS-da tələb olduğu kimi, müəssisə, xərc əhəmiyyətli olduğu halda onun məbləğini və xarakterini açıqlayır. İşdən çıxma müavinəti yuxarıdakı tələbin ödənilməsi üçün açıqlanmalı olan xərclərin yaranmasına səbəb ola bilər.
- 143 *“Əlaqəli tərəflər haqqında məlumatın açıqlanması”* adlı 24 №-li MUBS ilə tələb olunduqda, müəssisə əsas idarəetmə personalı üçün işdən çıxma müavinətləri haqqında məlumatları açıqlayır.
- 144-152 [Çıxarılmışdır]

Keçid dövrünün şərtləri

- 153 Bu bölmə müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid uçotun keçid qaydasını müəyyən edir. Müəssisə, ilk dəfə olaraq bu standartı digər işçi mükafatlandırma üzrə qəbul etdiyi zaman, *“Uçot siyasətləri, uçot qiymətləndirmələrində dəyişikliklər və səhvlər”* adlı 8 №-li MUBS-u tətbiq edir.
- 154 Bu standartı ilk dəfə qəbul etdikdə, müəssisə, həmin tarixə müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid keçid öhdəliyini aşağıdakı şəkildə müəyyən etməlidir:
- qəbul etmə tarixində öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri (bax. maddə 64);
 - çıxılsın qəbul etmə tarixində hesabına öhdəliklərin birbaşa yerinə yetirilməli olduğu balans hesabatı tarixində plan aktivlərinin ədalətli dəyəri (mövcuddursa) (bax. maddələr 102–104);
 - çıxılsın 96-cı maddəyə uyğun olaraq sonrakı dövrlərdə tanınmalı olan hər hansı keçmiş xidmətlərin dəyəri.
- 155 Keçid öhdəliyinin dəyəri müəssisənin əvvəlki siyasətinə uyğun olaraq həmin tarixə tanınmalı olan öhdəliyin dəyərindən artıq olarsa, müəssisə, 54-cü maddəyə uyğun olaraq həmin artımın müəyyən edilmiş ödənişlər üzrə pensiya planına aid öhdəliyin bir hissəsi kimi tanınması üzrə dəyişilməz qərar verməlidir:
- dərhal, 8 №-li MUBS-a uyğun olaraq; və ya
 - qəbul olunma tarixindən beş il ərzində xətti metod əsasında xərc olaraq. Müəssisə (b) bəndini seçərsə:
 - balans hesabatında tanınan hər hansı aktivin qiymətləndirilməsi zamanı 58-ci maddənin (b) bəndində göstərilən məhdudluğu tətbiq etməli;
 - hər balans hesabatı tarixində: (1) tanınmamış qalan artım məbləğini; və (2) cari dövrdə tanınan məbləği açıqlamalı;
 - sonrakı aktuar mənfəətlərin (lakin keçmiş xidmətlərin mənfəətini deyil) tanınmasını aşağıdakı şəkildə məhdudlaşdırmalı: əgər aktuar mənfəət 92 və 93-cü maddələrə əsasən tanınmalı olarsa, müəssisə aktuar mənfəəti yalnız tanınmamış məcmu xalis aktuar mənfəətin (həmin aktuar mənfəətin tanınmasına qədər) keçid öhdəliyinin tanınmamış hissəsindən artıq olduğu dərəcədə tanınmalıdır; və
 - tanınmamış keçid öhdəliyinin müvafiq hissəsini plan üzrə son hesablaşma və ya sekvestr üzrə sonrakı mənfəət və zərərlərin müəyyən olunmasına daxil etməlidir.

Keçid öhdəliyinin dəyəri müəssisənin əvvəlki siyasətinə uyğun olaraq həmin tarixə tanınmalı olan öhdəliyin dəyərindən aşağı olarsa, müəssisə, həmin azalmamı 8 №-li MUBS-a uyğun olaraq dərhal tanınmalıdır.

156 Bu standartın ilk dəfə qəbul olunması zamanı, uçot siyasətində dəyişikliyin təsiri əvvəlki dövrlərdə yaranan bütün aktuar mənfəət və zərərləri (hətta onlar 92-ci maddədə göstərilən 10%-lik "dəhliz" sərhədləri çərçivəsində olarsa) daxil edir.

154-156-cı maddələri şərh edən misal	
<p>31 dekabr, 1998-ci il tarixində müəssisənin balans hesabatına 100-ə bərabər pensiya öhdəlikləri daxildir. Müəssisə bu standartı 1 yanvar, 1999-cu il tarixindən qəbul etmiş və standarta əsasən bu zaman öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri 1,300 və plan aktivlərinin ədalətli dəyəri 1,000 idi. 1 yanvar, 1993-cü il tarixində müəssisə pensiyaları artırmışdı (zəmanətsiz pensiyaların dəyəri: 160; həmin tarixdə pensiyalara zəmanət verilənə qədər qalan orta müddət: 10 il).</p> <p><i>Keçidin təsiri aşağıdakı kimidir:</i></p>	
Öhdəliyin diskontlaşdırılmış dəyəri	1,300
Plan aktivlərinin ədalətli dəyəri	(1,000)
Çıxılsın: sonrakı dövrlərdə tanınmalı olan keçmiş xidmətlərin dəyəri ($160 \times 4/10$)	(64)
Keçid öhdəliyi	236
Artıq tanınmış öhdəlik	100
Öhdəlikdə artım	136
<p><i>Müəssisə, 136-ya bərabər artımı ya dərhal, ya da 5 il ərzində tanıya bilər. Seçilmiş variant dəyişdirilə bilməz.</i></p>	
<p>31 dekabr, 1999-cu il tarixində standarta əsasən öhdəliklərin diskontlaşdırılmış dəyəri 1,400 və plan aktivlərinin ədalətli dəyəri 1,050 idi. Standartın qəbul olunması tarixindən etibarən tanınmamış xalis məcmu aktuar mənfəət 120 idi. Planda iştirak edən işçilərin gözlənilən orta qalan iş ömrü 8 il idi. Müəssisə bütün aktuar mənfəət və zərərlərin dərhal tanınması siyasətini qəbul etmişdir (93-cü maddədə yol verildiyi kimi).</p> <p><i>155-ci maddənin (b)(iii) bəndində göstərilən məhdudiyyətin təsiri aşağıdakı kimidir.</i></p>	
Tanınmamış xalis məcmu aktuar mənfəət	120
Keçid öhdəliyinin tanınmamış hissəsi ($136 \times 4/5$)	(109)
Tanınmalı olan maksimum mənfəət (maddə 155(b)(iii))	11

Qüvvəyə minmə tarixi

- 157 Bu Standart, 159 və 159A maddələri istisna olmaqla, 1 yanvar 1999-cu il tarixi ilə başlayan və ya ondan sonrakı dövrləri əhatə edən maliyyə hesabatları üçün qüvvədədir. Daha erkən tətbiq olunma təşviq olunur. Əgər müəssisə bu standartı 1 yanvar 1999-cu il tarixindən əvvəl başlayan dövrləri əhatə edən maliyyə hesabatları üçün tətbiq edərsə, 1993-cü ildə təsdiq olunan “Pensiya təminatı xərcləri” adlı 19 №-li MUBS əvəzinə bu standartı tətbiq etdiyi faktını açıqlamalıdır.
- 158 Bu Standart 1993-cü ildə təsdiq olunan “Pensiya təminatı xərcləri” adlı 19 №-li MUBS-u əvəz edir.
- 159 Aşağıdakılar 1 yanvar 2001-ci il tarixi ilə başlayan və ya ondan sonrakı dövrləri əhatə edən illik maliyyə hesabatları³ üçün qüvvədədir:
- ³ 159 və 159A maddələri, 1998-ci ildə qüvvəyə minmə tarixlərinin yazılması üçün qəbul olunmuş daha aydın ifadə tərzinə uyğun olaraq “illik maliyyə hesabatları”na istinad edir. 157-ci maddə “maliyyə hesabatları”na istinad edir.
- (a) 7-ci maddədə göstərilən plan aktivlərinin yenidən baxılmış anlayışı və uzunmüddətli işçi mükafatlandırma fondu və müəyyən tələblərə cavab verən sığorta polisi tərəfindən saxlanılan aktivlərin müvafiq anlayışları; və
- (b) 104A, 128 və 129-cu maddələrdə göstərilən kompensasiyalar üzrə tanınma və ölçülmə tələbləri və 120A(iv), 120A(ə)(iv), 120A(i) və 120A(i)(iii) maddələrində göstərilən müvafiq açıqlamalar.
- Daha erkən tətbiq olunma təşviq olunur. Daha erkən tətbiq olunma maliyyə hesabatlarına təsir edərsə, bu faktı açıqlamalıdır.
- 159A 58A maddəsində göstərilən düzəliş 31 may 2002-ci il tarixində və ya ondan sonra bitən dövrləri əhatə edən illik maliyyə hesabatları üçün qüvvədədir. Daha erkən tətbiq olunma təşviq olunur. Daha erkən tətbiq olunma maliyyə hesabatlarına təsir edərsə, bu faktı açıqlamalıdır.
- 159B 32A, 34–34B, 61 və 120–121 maddələrində göstərilən düzəlişlər 1 yanvar 2006-cı il tarixi ilə başlayan və ya ondan sonrakı illik dövrlər üzrə qüvvədədir. Daha erkən tətbiq olunma təşviq olunur. Əgər müəssisə bu düzəlişləri 1 yanvar 2006-cı il tarixindən əvvəl başlayan dövrlər üzrə tətbiq edərsə, bu faktı açıqlamalıdır.
- 159C 93A–93D maddələrindəki seçim 16 dekabr 2004-cü il tarixində və ya ondan sonra bitən illik dövrlər üçün istifadə oluna bilər. Əgər müəssisə bu seçimləri 1 yanvar 2006-cı il tarixindən əvvəl başlayan illik dövrlər üzrə tətbiq edərsə, 32A, 34–34B, 61 və 120–121 maddələrində göstərilən düzəlişləri də tətbiq etməlidir.
- 160 8 №-li MUBS, müəssisə 159–159C maddələrində göstərilən dəyişikliklərin əks etdirilməsi üçün uçot siyasətini dəyişdirdikdə tətbiq olunur. Həmin dəyişikliklərin 8 №-li MUBS-da tələb olunduğu kimi retrospektiv şəkildə tətbiqi zamanı, müəssisənin 120A maddəsindəki dəyişikliklərin ilk dəfə tətbiq olunduğu maliyyə hesabatlarında təqdim olunan ilk illik dövrədən etibarən perspektiv olaraq hər illik dövr üzrə məbləğlər müəyyən olunduqca 120A maddəsinin (k) bəndinə əsasən tələb olunan məbləğləri açıqlaya biləcəyi hallar istisna olunmaqla, müəssisə bu dəyişiklikləri, onların bu standartın qalan hissəsi ilə eyni zamanda tətbiq olunduğu kimi uçota alır.

